

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi / Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 8, Sayı 20, Mart 2021 / Volume 8, Issue 20, March 2021

DİVAN ŞİİRİNDE FARKLI TÜRLERİYLE YER ALAN BİR SAVAŞ ALETİ: KILIÇ

A Warfare Tool with Its Different Types in Divan Poetry: Sword

Makale Türü/ Article Types : Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received Date : 02.01.2021
Kabul Tarihi/Accepted Date : 02.02.2021
Sayfa/Pages : 11-38
DOI Numarası/DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2021.180>

Halil Sercan KOŞİK

(Dr. Öğr. Üyesi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
İzmir / Türkiye, e-mail: sercankosik@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9239-3002>

Atıf/Citation

Koşik, Halil Sercan, "Divan Şiirinde Farklı Türleriyle Yer Alan Bir Savaş Aleti: Kılıç", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 8/20, 2021, s. 11-38.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 8, Sayı 20, Mart 2021.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 8, Issue 20, March 2021.

ISSN: 2148-5704

DİVAN ŞİİRİNDE FARKLI TÜRLERİYLE YER ALAN BİR SAVAŞ ALETİ: KILIÇ

A Warfare Tool with Its Different Types in Divan Poetry: Sword

Halil Sercan KOŞIK

Öz: Ordu-millet olan Türkler, tarih sahnesine çıktıklarından bu yana savaş meydanlarındaki askerî yetenekleriyle daima adından söz ettirmiş bir ulustur. Türkler, cenklerde kullandığı kimi savaş aletlerini, çoğu zaman vücudunun bir parçası hâline getirmiş ve muharebe meydanlarındaki cesaret ve kahramanlıklarının yanında bu aletleri kullanmaktaki maharetleriyle de göz doldürmüşlerdir. Bu aletler içerisinde, modern çağla birlikte gözden düşüp artık sadece kültürel ve tarihsel bir obje hâline gelen ve asırlar boyunca savaş meydanlarında kullanılmış en önemli silah olan kılıcın onlar için ayrı bir yeri vardır. Savaş zamanlarında kılıcı kullanan Türkler, barış zamanlarında ise onu kınına sokup bu kez kalemi ellerine almışlardır. Bu bakımdan Türklerin daima yanında bulunup onların ayrılmaz parçaları olan kalem ile kılıcın karşılaştırıldığı alegorik tarzda çeşitli edebî eserler de yazılmıştır. Divan edebiyatında daha çok “münâzara-i seyf ü kalem” başlıklı mesnevi nazım şekliyle yazılmış bu eserler dışında kılıcın pek çok şiirde farklı çeşitleriyle yer aldığı da görülmektedir. Savaşın olduğu kadar sanatın da önemli olduğu Osmanlı medeniyetinde kılıç, bugün ismini unuttuğumuz pek çok türüyle birlikte divan şiirinde farklı bağlamlarla kendisine yer bulmuştur. Üretim maddesi ve yeri, şekli, üzerindeki süslemeler vb. özelliklerine göre “Hindî”, “Mısrî”, “Dımışkı”, “Kirmânî”, “firengî”, “gaddâre”, “meç”, “cevher-dâr”, “belârek”, “siyeh-tâb” gibi değişik isimler verilmiş bu kılıçlardan divan şiirinde bahsedilmesi, söz konusu edebiyatın Osmanlı’nın sosyal hayatını olduğu kadar askerî hayatını da tam anlamıyla yansıttığını bir kez daha gözler önüne sermektedir. Bu makalede, Osmanlı dönemi Türk edebiyatında çeşitli kılıç türlerinin hangi şairler tarafından ne şekilde ele alındığı beyitler üzerinden irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkler, Osmanlı, Divan Şiiri, Kılıç, Kılıç Türleri

Abstract: Turks, known as the army-nation, have always been famous for their military abilities on battlefields since their emergence in the history pages. Turks made some warfare tools used in the wars almost as a part of their body, and besides their bravery and heroism on battlefields, they also drawn attention with their skills in using these tools. Even though it has become a cultural and historical motif in the modern age, the sword, which is the most important weapon used on battlefields for centuries, has a special place for Turks. Turks, who used the sword in wartime, sheathed it in times of peace and took pen instead. In this regard, various literary works have been written in an allegorical style to compare pen and sword which, are always the integral parts of the Turkish society. Apart from these works written in divan literature with mesnevi verse style titled “the debate of sword and pen”, there are many different types of swords mentioned in divan poetry. In the Ottoman civilization, where art was as important as war, there are many types of swords many of which are forgotten today in divan poetry with different contexts. According to their characteristics as production material and production place, shape, decorations etc., different names such as “Hindî”, “Mısrî”, “Dımışkı”, “Kirmânî”, “firengî”, “gaddâre”, “meç”, “cevher-dâr”, “belârek”, “siyeh-tâb” were used to mention these swords. Mentioning of types of swords in divan poetry once again shows that divan literature literally reflects the military life of the Ottomans as well as their social life. In this article, it will be examined through the couplets which sword types were reflected to Turkish literature by poets in the Ottoman period and how these poets used these swords in their literal works.

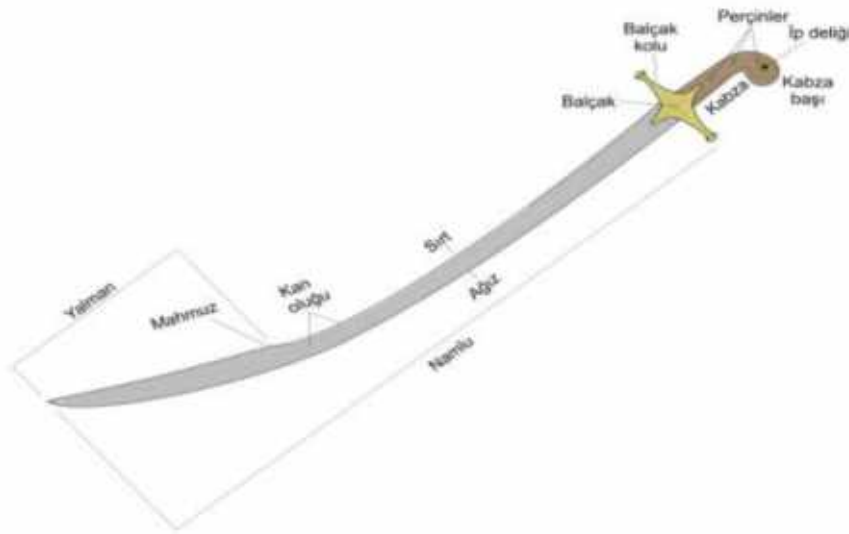
Keywords: Turks, the Ottoman, Divan Poetry, Sword, Sword Types

Giriş

Türkler, geçmişten günümüze daha çok ordu-millet olarak bilinen bir ulustur. Çok eski dönemlerden itibaren bu kavmin çeşitli cenklerde elde ettiği önemli başarılarında, onların harp meydanlarındaki savaş aletlerinin kullanımına olan hâkimiyet ve becerilerinin de önemli payı vardır. Türklerin savaş meydanlarında elinden düşürmediği silahların en önde gelenlerinden

birisi kılıç olmuştur. Türkler çok eskilerden beri kılıç imal eden ve onu muharebe meydanında iyi kullanan bir topluluktur. Kılıç, onlar için ok ve yayla birlikte daima en önemli savaş aletlerinden birisi olmuştur.

Geçmiş dönemlerden itibaren gücün, yiğitliğin ve bağımsızlığın sembolü olan kılıç, Doğu’da ve Batı’da genellikle soylularla rütbeli askerler tarafından taşınmıştır. Bu silah, düz ve eğri olarak ikiye ayrılmaktadır. Düz kılıcın her iki tarafı, eğri kılıcın ise yalnız bir tarafı keskindir. Kılıcın tutulan yerine kabza, onun üzerine gelen kesici kısma ise namlu adı verilmektedir. Balçak, namlu ile kabza arasında kılıcın kolay ve güvenli tutulmasını sağlayan ve vuruş esnasında elin kaymasını engelleyen sipere denilmektedir. Namlu, çoğu zaman kın denilen deri kaplı ahşap bir kılıfta saklanır.¹

Kılıcın Kısımları.²

Kılıcın, Türklerin Müslüman olup İslam kültürü içerisine girdikten sonra manzumen kaleme alınan ilk eser olan *Kutadgu Bilig*’de zikredilen silahlar içerisinde özel bir yeri olduğu görülmektedir. Kılıç, bu mesnevide bir savaş aleti olmasının yanında adalet ve doğruluğun mümessili, hâkimiyetin simgesi ve genel manasıyla da siyasi ve askerî gücün göstergesi olarak kabul edilmiş, ayrıca devlet yönetiminde kalem ile kılıcın ayrılmaz iki parça olduğu belirtilmiştir. Yine *Dede Korkut Kitabı*’nda da yüz yirmiye yakın yerde geçmesiyle kılıç, adından en çok söz edilen silah olmuştur.³ Türklerde demir, çok eski zamanlardan beri kutsal sayıldığından ondan üretilen kılıç da kutsal olarak görülmüştür. Bu nedenle eski Türklerde, hançer ve okun yanında çoğu zaman kılıç üstüne de yemin edilmiştir. Nitekim *Dîvânu Lüğâti’t-Türk*’te böyle bir yeminden bahsedilmektedir. Ayrıca Türk halk masalları ile hikâyelerinde de kılıç üstüne yemin örnekleri yer almaktadır.⁴ Kılıç üzerine yemin edildiği gibi onun üzerine dua da yazılmıştır. Daha çok “kılıç duası” olarak bilinen bu dua, Türk kültürünün bir parçası hâline gelip divan şiirinde de söz konusu edilmiştir.⁵

¹ Nebi Bozkurt, “Kılıç”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 25, TDV Yay., Ankara 2002, s. 405-406.

² Şinasi Acar, “Osmanlı Kılıçları”, *Toprak İşveren*, S. 98, 2013, s. 13.

³ Erkan Göksu, *Türk Kültüründe Silah*, Ötüken Yay., İstanbul 2015, s. 188-189.

⁴ Mihrican Çolak, “Türkçenin Söz Varlığında ‘Kılıç’”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 7(4), 2018, s. 2157.

⁵ Bu konuda bk. Gülçin Tanrıbuyurdu, “Klâsik Türk Şiirinde ‘Kılıç Duası’”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 9, 2012, s. 139-166.

Bahaddin Ögel, Türk kılıcının menşei olarak Altay bölgesini işaret etmektedir.⁶ İnce yapılı olan Türk kılıçlarının genel olarak kabzaya yakın kısmı, düz; uca yakın kısmı, hafif kavislidir. Eğri kılıç olarak adlandırılan ve Orta Çağ'da daha çok Türk kılıcı olarak bilinen bu kılıcın en büyük özelliği, darbe sırasında tüm gücün uca yakın kısımda toplanarak onun keskinliğinin artmasıdır.⁷ Eğri kılıcın 1806 yılına kadar Osmanlı ordusunda bulunduğu bilinmektedir.⁸ Bu kılıcın en eski örneklerinden birisi Fatih Sultan Mehmed'e aittir.⁹

Topkapı Sarayı Müzesi'nde Bulunan Fatih Sultan Mehmed'e Ait Eğri Kılıç.¹⁰

İslam dünyasında Irak, Şam, Yemen, Kirman, Kum, Horasan, İsfahan ve Kahire; kılıçlarıyla öne çıkmış şehirlerdir. Bu coğrafyada en meşhur ve kabiliyetli kılıç ustaları, Türkler ve İranlılardan çıkmıştır. Bu bakımdan Türklerin çeliğe su verme yeteneklerinden Çin kaynaklarında da söz edilmektedir. Osmanlılar, kılıca büyük bir saygı göstermişlerdir. Şüphesiz bunda “*Cennet, kılıçların gölgesindedir.*” hadisi önemli bir rol oynamıştır. Padişahların tahta çıkışlarında yapılan kılıç kuşanma törenleri ise Osmanlı'nın vazgeçilmez saray geleneklerinden birisidir. Osmanlılar eğri kılıcın yanında düz, yılankavi, miğvel, pala ve yatağan gibi çok değişik tipte kılıçlar da kullanmışlardır. Osmanlı'da kılıç imal edilen yere “kılıçhâne” veya “dimaşkîhâne” denilirdi. Ateşli silahların yaygınlaşmasıyla birlikte Osmanlılarda kılıç imalatı 18. asırdan sonra eski önemini kaybetmiş ve kılıç, zamanla sadece törenlerde bir üniforma aksesuarı olarak kullanılır hâle gelmiştir.¹¹

Savaş esnasında kimi zaman her iki elinde de farklı kılıç olabilen Türklerin kılıç kullanmadaki ustalığıyla kılıçlarının hafifliğinden Avrupalı kavimler de övgüyle söz etmişlerdir.¹²

⁶ Bahaddin Ögel, “Türk Kılıcının Menşei ve Tekâmülü Hakkında”, *Ankara Ü. DTCF Dergisi*, C. 6, S. 5, 1948, s. 431.

⁷ E. Göksu, *age.*, s. 178-179.

⁸ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, MEB Yay., İstanbul 1983, s. 259.

⁹ N. Bozkurt, *agm.*, s. 407.

¹⁰ <https://www.flickr.com/photos/70644307@N00/355801482>, erişim tarihi: 15.08.2020.

¹¹ N. Bozkurt, *agm.*, s. 407.

¹² M. Çolak, *agm.*, s. 2156.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki *Surnâme-i Hümayun* Adlı Yazma Eserde Bulunan Kılıççı Esnafı Minyatürü.¹³

Sosyal, siyasi ve askerî hayatın pek çok ögesinin yer aldığı divan şiirine, çağın en önemli savaş aleti olan kılıcın girmemesi şüphesiz düşünülemezdi.¹⁴ Kılıcın, divan şiirinde daha çok “şemşir”, “tîg”, “seyf” ve “husâm” gibi Arap ve Fars dillerindeki şekilleriyle kullanıldığı görülmektedir:

Fahrümüzdür tîg-i âh ü hırka-i fakr ü fenâ
Pâdşâh-ı ışkdan geldi kılıç kaftân bize (Azîzî, G. 15, 748/4)

[Fakr u fena hırkası ile âh kılıcı bizim övüncümüzdür. Çünkü bu kılıç ve kaftan, bize aşk (ülkesinin) padişahı (olan Hz. Peygamber'den) kalmıştır.]

Bilindiği üzere divan şiirinde, sevgilinin güzellik unsurları çoğu zaman savaş aletlerine benzetilerek aktarılmıştır. Bu edebiyatta sevgili ile âşık arasında önemli bir unsur olan kılıç ise, özellikle sevgilinin kirpiği ve gamzesinin kendisine benzetildiği bir savaş aleti olarak karşımıza çıkmaktadır:

Çeşmim hayâl-i gamze-i hûbân-ı şehîr ile
Bâzâr-ı gamda döndü kılıççı dükkânına (Emrî, G., 425/4)

[Gözüm şehrin güzellerinin gamzesinin hayaliyle gam pazarında kılıççı dükkânına döndü.]

Mesnevilerdeki savaş sahnelerinin canlandırılmasında da şairler kılıçtan olabildiğince yararlanmışlardır. Bu sahnelerde kılıç, çıkardığı ses ve kıvılcım nedeniyle kimi zaman yıldırım

¹³ N. Bozkurt, agm., s. 407.

¹⁴ Makalemizde odak noktamız olan kılıcın türlerinden ziyade onun divan şiirinde genel olarak ele alınışıyla ilgili şu çalışmaya da bakılabilir: Emel Nalçacı Çopur, “Divan Şiirinde Savaş Aletleri: Hançer, Kılıç, Ok”, *Batman Ü. Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 10, S.1, 2020, s. 58-81.

¹⁵ Makalede, beyitlerin ait olduğu şiirlerin nazım şekilleri belirtilirken gazel için G., kaside için K., mısra için M., tuyuğ için T., ebyat için E. kısaltması kullanılmıştır.

kimi zaman da yağmura benzetilmiştir. Ayrıca üzerindeki kandan ötürü bazen kan çeşmesi, bazen içi kan dolu kadeh ve orak olarak da düşünülmüştür.¹⁶

Divan şiirinde kalem ve kılıca kişilik verilerek onların konuşturulduğu alegorik mahiyette eserler de bulunmaktadır. Ahmedî'nin *Kasîde fî-Bahsi's-Seyf ve'l-Kalem*'i, Firdevsî-i Tavîl'in *Münâzara-i Seyf ü Kalem*'i,¹⁷ Kınalızâde Ali Çelebi'nin *Seyf ü Kalem*'i, Naîmî-i Hamidî'nin *Münâzara-i Seyf ü Kalem*'i, Şabanzâde Mehmed Efendi'nin *Münâzara-i Tîg u Kalem*'i, Cemâl'in *Muhâverat-ı Seyf ü Kalem*'i ve son olarak da Mehmed Bahaeddin'in *Seyf ü Kalem* adlı eserleri Türk edebiyatında manzum veya mensur olarak yazılmış kalem ve kılıç münazaralarıdır. Bunlar içerisinde özellikle Firdevsî, Şabanzâde Mehmed ve Mehmed Bahaeddin'in eserleri türün Türk edebiyatında başta gelen en mühim örnekleridir.¹⁸

Divan edebiyatına yakından bakıldığında şairlerin kılıcı tüm ayrıntısıyla yani onu pek çok çeşidiyle şiirlerine soktuğu görülmektedir. Yaşadıkları dönemin en önemli savaş aleti olan kılıcı iyi bilen şairler, onun farklı türlerini şiirlerinde kullanmaktan asla imtina etmemişlerdir. Divan şiirinde bahsedilen bu kılıç türlerine baktığımızda “Hindî”, “Mısrî”, “Dımışkî”, “Kirmânî”, “firengî”, “gaddâre”, “meç”, “murassa”, “cevher-dâr”, “belârek”, “zer-nişân”, “siyeh-tâb” gibi değişik isimlendirmelerle karşılaşmaktayız. Bugün için artık unutulmuş bu kılıç çeşitleri, divan şiirinde açık bir biçimde görülebilmektedir. Bunda da Türklerin asker millet olması kadar, divan şairinin çevresindeki hayata bigâne kalmadığının / kalamayacağına da mutlaka payı vardır.

Divan Şiirinde Bahsi Geçen Kılıç Türleri

1. Hindî Kılıç

“Seyf-i mühennem” yahut “hindüvânî” de denilen ve demiri saf olan bu kılıç, Hindistan’da yapılan ve oldukça makbul görülen bir kılıç türüdür. Eski dönemlerde bu meşhur kılıç türüne sahip olmak insanlar arasında bir iftihar vesilesi olarak görülürdü.¹⁹ Bu nedenle de eski zaman kaynaklarında Hint kılıçları en kıymetli hediyeler arasında gösterilmiştir.²⁰ Hindî kılıcın bu kadar meşhur ve değerli olmasının en büyük nedeni, Orta Çağ’da Hindistan’ın kılıç endüstrisinin merkezinde olması ve buradan dünyanın her yerine demir ve çelik ihraç edilmesidir.²¹

Âsaf, “Tebliğ-i Hakikat” isimli kasidesinin bir beytinde, “Sultan Abdülhamid, savaş meydanında Hindî kılıcını ne zaman ortaya çıkarsa zafer, onun atının üzengisi karşısında yenilmiş bir düşman hükümdar gibi eğilir.” diyerek sultanın Hindî kılıca sahip olduğunu ima eder:

*Eyler zafer rikâb-ı celîlinde ser-fürû
Seyf-i mühennede o zamân kim miyân verir (Âsaf, K., 6/45)*

[Hindî kılıç ne zaman ortaya çıksa, zafer onun ulu üzengisinin karşısında başını eğer.]

Tutmacı da *Gül ü Hüsrev* mesnevisinin bir yerinde Hüsrev’in iki eliyle kullandığı Hindî kılıcı kime salladıysa onu ikiye böldüğünü belirterek Hindî kılıcın keskinliğini okuyucuya

¹⁶ Şerife Yağcı, “Kılıç”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, C. 4, AKM Yay., Ankara 2004, s. 123.

¹⁷ Firdevsî'nin kılıç ve kalem münazarasına yer verdiği bu eseri dışında savaş tekniği ile silahların tarihi üzerine olan *Silahşornâme* isimli tercümesinde kılıcın ilk ortaya çıkış zamanını anlattığı kısa bir bölüm bulunmaktadır. İlgili bölüm için bk. Bekir Biçer, *Firdevsî-i Râmî-Silahşornâme*, Çizgi Yay., Konya 2011, s. 17-18.

¹⁸ İdris Kadioğlu, “Kılıç ve Kalem Münazarası”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı*, C. 9, S. 2, 2011, s. 163-164. Bazı şairlerde söz ve savaş ilgisi ve bu çerçevede silah bir üslup özelliği olarak oldukça belirgindir. Söz gelimi divan edebiyatının en başta gelen şairlerinden biri olan Nefî için bk. Bahir Selçuk, “Nefî’de Söz ve Savaş İlgisi”, *EKEV Akademi Dergisi*, S. 28, 2006, s. 233-246.

¹⁹ N. Bozkurt, agm., s. 406.

²⁰ E. Göksu, *age.*, s. 195.

²¹ Abdulhalik Bakır, “Ortaçağ İslam Dünyasında Madenler ve Maden Sanayi”, *Belleten*, C. LXI, S. 232, s. 574.

sezdirir. Nitekim aynı bölümde Hüsrev'in gece baskını yaptığı düşmanın da uyku sersemliğiyle Hindî kılıçlarını çekerek yanlışlıkla birbirlerini kılıçlamasından dem vurulur:

*Dü desti tîg-i hindîyi salardı
Kime ugrar ise iki bölerdi* (Tutmacı, *Gül ü Hüsrev*, 3823)

[İki eliyle Hindî kılıcını saldıığında, bu kılıç kime gelse onu ikiye bölerdi.]

*Olar kim tartuban hindî kılıçlar
İki kardeş biri birin kılıçlar* (Tutmacı, *Gül ü Hüsrev*, 3840)

[İki kardeş, Hindî kılıçlarını çekerek birbirini kılıçlar.]

Nefî de Sadrazam Ali Paşa'yı överken onun kamış kaleminin Mısır'dan, kılıcının da Hindistan'dan getirildiğini yani Hindî olduğunu özellikle belirtir. Ali Paşa'nın Mısır menşeli kalemi Rum ülkesinin yani Anadolu'nun gelin süsleyicisine benzetilirken Hindî kılıcı da Frenk ülkesini karıştırıcı olarak düşünülür:

*Kilk-i Mısrî-kasabı mâşta-i kişver-i Rûm
Tîg-ı Hindî-nesebi memleket-âşûb-ı freng* (Nefî, K., 17/15)

[(Onun) Mısır asıllı kamış kalemi, Rum ülkesinin gelin süsleyicisi, Hint nesepli kılıcı ise Frenk memleketini karıştırandır.]

Tâcî-zâde Cafer Çelebi'nin, "Sultan II. Bayezid'in Hindî kılıcı, -aynı Tutmacı'nın *Gül ü Hüsrev*'indeki Hüsrev'in kılıcı gibi- kime değse aman vermeden onu hemen keser." anlamındaki beytinde kılıç, Hint menşeli olmasından hareketle kan dökücü bir zenciye benzetilir. Bilindiği gibi divan şiirinde Hintliler de koyu cilt renklerinden ötürü aynı Doğu Afrika kökenliler gibi zengi / zenci olarak tanımlanırlar:

*Hindî kılıcı zengî-yi hûn-hârdur kim ol
Virmez amân kime ki tuş olsa keser hemân* (Tâcî-zâde Cafer Çelebi, K., 5/54)

[Hindî kılıcı kan dökücü bir zencidir. O kime rastlasa, aman vermeyip hemen keser.]

Yukarıdaki beyitlerde de görüldüğü üzere Hindî kılıç, daha çok keskin olması ve padişah ya da sadrazam gibi önemli devlet adamlarında bulunmasıyla ön plandadır.

2. Mısrî Kılıç

Hindî kılıç gibi üretildiği yere göre isimlendirilen bu kılıç, Mısır'da yapılan meşhur ve kıymetli bir kılıçtır. Çok sağlam ve dayanıklı olan Mısrî kılıç, genellikle uzun olup yüz kısmı da düzdür.²² Uzunluğu 50 cm'yi geçen bu kılıçların kabzası, fildişi ya da kemikten yapılırdı.²³ Figânî aşağıdaki beytinde, övdüğü padişahın kullarının savaş meydanında Mısrî kılıç takınıp süvarilik yaptıkları zaman, kükremiş aslan ile Deylem kaplanının bile onları görünce fareye dönüşeceğini söyler:

*Dakınup Mısrî kılıç kulların itse cündilik
Müş olur ol rezmd e şîr-i jiyân bebr-i dijem* (Figânî, K., 2/26)

[Senin kulların Mısrî kılıç takınıp süvarilik etseler, kükremiş aslan ile Deylem kaplanı o savaş meydanında fare olur.]

Firdevsî-i Rûmî, *Kutbnâme* isimli mesnevisinin iki yerinde Mısrî kılıçtan söz etmektedir. Bunlardan birisinde Şehzade Korkud tarafından Midilli'ye gönderilen Silahdarağası Kör Hamza Ağa'nın kılıcının kan içici bir Mısrî kılıç olduğundan bahseder ve göğün üstündeki sis bulutunun onun kan buharından ortaya çıktığını söyleyerek bu kılıcı över:

²² Mustafa Uğurlu, *Munyetü'l-Guzât Metin-İndeks*, Yayınlanmamış YLT, Gazi Ü. SBE, Ankara 1984, s. 72.

²³ N. Bozkurt, agm., s. 406.

Kılıcundur kan içici Mısırî tîg

Kan buhârından kalur çerh üzre mîg (Firdevsî-i Rûmî, Kutbnâme)

[Senin kılıcın kan içici Mısırî kılıç olduğundan dolayı göğün üzerinde kan buğusundan bir sis oluştu.]

Başka bir beyitte ise yine Silahdar Ağa'nın Midilli'de Frenk ve Cenevizlilere karşı Osmanlı kalesini savunurken Mısırî kılıcı yarılana kadar düşman askerine kılıç çaldığı anlatılır:

Ne iri dirdi çalardı ne uşak

Tâ ana deg Mısırî kılıc oldı şak (Firdevsî-i Rûmî, Kutbnâme)

[Mısırî kılıç yarılana kadar ne iri ne de ufak deyip onu savurdu.]

3. Dımışkî Kılıç

Dımışk veya Dımaşk, Şam'ın diğer adıdır. Bu kılıçlar Dımışk'ta üretildiği için şehrin adına izafeten "Dımışkî" olarak isimlendirilmiştir. Dımışkî kılıçların namlularında atlas ve saten kumaşların harelerini yahut ebru desenlerini andıran göz alıcı menevişler görülür. Bu nedenle de şekil bakımından söz konusu kılıçların üretildiği çeliğin "dalgalı, lekeli ve merdiven" isimli türleri bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en kabul göreni ise dalgalı olandır. Dımışkî kılıçların Avrupa'da bir efsane hâlini almasında Haçlı Seferleri sırasında bu kılıçlarla karşılaşmış onlardan çok etkilenen şövalyelerin payı bulunur. Bu kılıcın ham maddesi olan çelik alaşımı, Hindistan kaynaklı²⁴ olup beyze yani yumurta denilen külçeler hâlinde Şam'a getirilmiştir. Hindistan'dan getirilen bu kılıç yumurtaları, sonraları Şam'a ihraç edilmediği için 18. asrın sonlarından itibaren yüksek kaliteli Dımışkî kılıçlar üretilmemiştir.²⁵ Dımışkî kılıçlar Orta Çağ'da İslam dünyasında en itibarlı kılıçlardandır.²⁶ Osmanlı'da da Fatih Sultan Mehmed devrinde Galata'da Dımışkîhane isminde bir kılıç imarethanesi kurulup Şam çeliğinden kılıçlar üretilmiştir.²⁷ Nef'î aşağıdaki beytinde, Dımışkî kılıcın yapıldığı çeliğin sağlamlığından dem vurur:

Nâvek-i fikrim eder tîr-i kazâ gibi güzer

Olsa pûlâd-ı Dımışkîden eger heft-ecrâm (Nef'î, K., 50/49)

[Yedi kat felek, Dımışkî çelikten olsa bile fikir okum, kaza oku gibi hiç durmaz, hedefine geçip gider.]

Dımışkî Kılıç Örneği.²⁸

²⁴ Bu çelik alaşımının Hindistan'ın yanında Çin ve İran'dan getirildiğini söyleyen kaynaklar da bulunmaktadır: bk. Ali Fathalizade, "Ortaçağda, Yakınoğ'u'da Demir Çelik Üretimi ve Kılıç Yapımı", *Metalurji*, S. 158, 2010, s. 37.

²⁵ Ş. Acar, *agm.*, s. 21.

²⁶ E. Göksu, *age.*, s. 196.

²⁷ Oktay Kızılkaya, "Hakimiyet ve Güç Sembölü Olarak Kılıç", *Tarihe Yön Veren Silah Kılıç*, Editör: Tolga Akay-Süleyman Tekir, İdeal Kültür Yay., İstanbul 2019.

²⁸ <https://www.yenisafak.com/foto-galeri/hayat/atarimiz-3-kitaya-hukmetmesini-saglayan-kiliclar-2018708?page=24>, erişim tarihi: 17.09.2020.

Sevgilinin kirpiklerinin divan şiirinde kılıca benzetilmesi yaygın bir imajdır. Lakin keskinliği ve sağlamlığıyla ön plana çıkmış Dıvışkî kılıca teşbihi bu kirpiklerin normal bir kılıçtan daha keskin olması hasebiyledir. Şair Bağdatlı Rûhî'nin, “sevgilinin kirpiğinin Dıvışkî kılıca benzetilmesinin çok da şaşırtıcı olmadığı”nı söylediği beyitte gümüş bedenli sevgilinin kederli olmasından dolayı kirpikleri daha keskin bir hâldedir. Çünkü kederli insanın gözünde çoğu zaman bir damla yaş belirir. Demire su vermek nasıl onu sert ve kırılmaz bir çelik hâline getiriyorsa sevgilinin haddizatında zaten bir kılıç olan kirpikleri de kederden dolayı daha sert bir hâle bürünür ve tabiri caizse sağlamlık bakımından Dıvışkî kılıca dönüşür. Ayrıca kirpiklerdeki su damlacıklarının Dıvışkî kılıcın namlusundaki menevişler yani dalga ve lekeleri olarak düşünülmüş olabileceği de akıldan uzak tutulmamalıdır:

*Benzedürlerse Dıvışkî kılıca müjgânun
Aceb olmaz o meh-i sîm-beden gamlıdur* (Bağdatlı Rûhî, G., 356/4)

[Eğer kirpiğini Dıvışkî kılıca benzetirlerse buna şaşılmaz. Çünkü o gümüş bedenli ay (gibi güzel sevgili) kederlidir.]

Bir Dıvışkî Kılıcın Namlusu.²⁹

Şair Zâtî, sevgilinin taş gönüllü kirpikleriyle canının alındığını ve kabir taşına özellikle Dıvışkî kılıçlarla bu durumun yazılmasını vasiyet ederken sevgilinin kirpikleri ile Dıvışkî kılıç arasında bir ilgi kurar. Bu ilginin özellikle kirpiklerin seng-dil oluşuyla kurulduğu da söylenebilir. Çünkü kirpiklerin seng-dil olması, onun bir Dıvışkî kılıç gibi asla eğilip bükülmeyen sağlamlığına işaret etmektedir. Kısacası şair, sevgilinin kirpiklerini sertlik bakımından Dıvışkî kılıç gibi düşünmektedir. Nitekim ikinci mısradaki şairin kabir taşına ölüm sebebinin Dıvışkî kılıçla yazılmasını istemesinin sebebi, bu kılıcın taşa bile kesik ve oyuklar açarken kolay kolay kırılmamasından yani sağlamlığından ötürüdür:

*Zâtîyâ ol seng-dil müjgâni cânım aldugın
Seng-i kabrümde Tıvışkî tıglerle kazalar* (Zâtî, G., 421/7)

[Ey Zâtî! Canımı, sevgilinin o taş gönüllü kirpiklerinin aldığı Dıvışkî kılıçlarla kabir taşına kazısınlar / yazsınlar.]

Divan şiirinde söz konusu kılıç nitelenirken çok fazla olmamakla birlikte Dıvışkî yerine Şâmî kelimesine de yer verildiği görülür.³⁰ Mesela Emrî aşağıdaki beytinde âşığın sevgilinin kederinden göğe çıkan ah dumanının gök kubbede Şâmî (Dıvışkî) kılıç hâline geldiğini belirtir:

*Dûd-ı âh-ı âşıkı bir Şâmî şemşîr eylemiş
Çarh cellâd olmaga benzer ki tedbîr eylemiş* (Emrî, G., 224/1)

[Âşığın ahının dumanını Şam kılıcı eyleyen felek, tedbirli hareket eden bir cellada benzer.]

²⁹ Ş. Acar, agm., s. 21.

³⁰ bk. Ahmet Topal, “Klasik Türk Şiirinde ‘Şâm-ı Şerif’”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi [TAED]*, S. 48, 2012, s. 51-70.

4. Kirmânî Kılıç

Bu kılıç, çok eskiden beri demir endüstrisinde önemli bir yer olan İran'ın güneyinde yer alan Kirmân şehrinde yapılan orta uzunlukta bir kılıçtır. Bu şehirde özellikle Sasaniler zamanında Araplar tarafından “el-Kirmânî” şeklinde isimlendirilen meşhur kılıçlar imal edilmiştir. Bu kılıcın çeliği, ya şehirdeki demir madeninden üretilmiş ya da Herat'tan getirilmiştir.³¹ Karamanlı Aynî aşağıdaki beytinde, “katılmış gönlüne ağyarın yani yabancıların demir dediğini, lâkin o gönlün demirden daha sert olan Kirmânî çıktığını” belirtirken Kirmânî çeliğinin demirden daha sert olduğunun bilgisini verir:

*Katı gönlüne âhen dirdi diller
Ol âhenden katı Kirmânî çıkdı* (Karamanlı Aynî, G., 509/2)

[Diller, senin katılmış gönlüne demir derdi. (Lakin) o, demirden sert (olan) Kirmânî çıktı.]

Mezâkî, Sultan IV. Mehmed ile onun Kamanîçe fethini övdüğü kasidesinin aşağıdaki beytinde, padişahın Ak Kirman'ın (Akkerman) etrafını kılıcıyla almasından bahsederken her iki mısradaki Kirmân kelimeleriyle cinas sanatına yer verir. Şair, bu fetih sırasında düşman askerindeki Kirmânî kılıcın Hint menşeli olsa da sultanın kılıcı karşısında çaresiz kaldığını belirtir ve böylece Kirmânî kılıcın çeliğinin Herat'ın dışında Hindistan'dan da getirildiğini ima eder:

*Aldı şemşîr ile etrâfını Ak Kirmânun
Tîg-i Hindî-nesebi olsa n'ola Kirmânî* (Mezâkî, K., 9/41)

[O, Akkirman (Kalesi'nin) etrafını kılıcıyla aldı. Kirmânî, Hint menşeli bir kılıç olsa ne olur?]

Nefî de Sultan Ahmed'i methederken onun kılıcını övmenin bir sonu olmadığını ve ne Hindî ne de Kirmânî kılıcın onun yerini tutabileceğini söyler:

*Vasf-ı şemşîrine had yok tatalım bir demde
Peyk-i endîşe ne Hindî koya ne Kirmânî* (Nefî, K., 3/15)

[Onun kılıcını vasfetmenin sonu yok. Bir an varsaysak da düşünce habercisi onun yerine ne Hindî ne de Kirmânî kılıcı koyabilir!]

Gelibolulu Mustafa Âlî'ye ait aşağıdaki beyitten devrin padişahının ıslıl ıslıl parlayan eşsiz bir Kirmânî kılıca sahip olduğunu öğreniyoruz:

*Yanuna alursan anı al disünler husrevâ
Görmedük bir böyle Kirmânî ziyâ-güster kılıç* (Gelibolulu Mustafa Âlî, K., 97/3)

[Ey padişah! Eğer yanına alacak olursan o kılıcını al ki görenler “Böyle bir ışık saçan Kirmânî kılıç görmedik!” desinler.]

5. Gaddâre

Osmanlı'da sipahilerin kullandığı temel kılıçlardan biri olan gaddâre, namlusu bildiğimiz kılıca göre kalın ve genellikle biraz daha kısa, sadece bir tarafı keskin, uca doğru kıvrılarak biten kılıç türüdür. Gaddâre, daha sert ve güçlü darbelere ihtiyaç olunan yerlerde kullanılacak biçimde üretilmiştir.³²

³¹ A. Bakır, agm., s. 573.

³² M. Hilmi Arıç, 17. Asrın İkinci Yarısında Osmanlı Savaş Tekniği ve Tımarlı Sipahiler, Yayınlanmamış YLT, Cumhuriyet Ü. SBE, Sivas 2010, s. 52-53.

Gaddâre Örneği.³³

Aşağıdaki beyitte Nef'î, sevgilinin gamzesini âşıklarını öldürmede elinde gaddâre olup gördüğünü öldüren bir asker ya da cellat olarak düşünür:

*Gördüğün öldürmedir kârı o hûnî gözlerin
Koymaz anıçün elinden gamzeler gaddâresin* (Nef'î, G., 101/3)

[O kanlı gözlerinin işi, gördüğünü öldürmektir. Bundan dolayı da gamzelerin, elinden bir an olsun gaddâre kılıcı bırakmaz.]

Nedim'in beytinde ise gaddâre, sevgilinin omzunda asılı keskin bir kılıç türü olarak yer almıştır. Nitekim bu keskin kılıca bin düşman başı feda edilebilir:

*Bin ser-i düşmen fedâ bir peyk-i mevzun-kaddinin
Düş-ı ikbâlindeki gaddâre-i bürrânına* (Nedim, K., 20/37)

[Ey sevgili! Senin ölçülü ve düzgün boyunun habercisi olan ikbal döşündeki keskin gaddâreye, bin tane düşman başı fedadır.]

Sevgilinin güzellik unsurlarından her birini bir silah aleti olarak düşünen Esad, onun gamzesini de keskinlik bakımından gaddâre kılıca benzetir:

*Her nîgeh bir tîg müjgân tîr ebrûlar kemân
Gamzeler gaddâre olmuş şeh-levendim pür-silâh* (Esad, G., 26/2)

[Her bakışı bir kılıç, kirpiği ok, kaşları yay, gamzeleri de gaddâre olmuş o güzeller güzelim, silahlarını kuşanmıştır.]

6. Meç

Meç, aynı süngü gibi batırarak kullanılan ensiz ve düz bir kılıçtır.³⁴ Bu kılıcın kesicilikten ziyade delici olmasının nedeni, namlusunun uzun ve dar olması sebebiyledir. Tek veya çift ağızlı olabilen ve ismi bazı kayıtlarda şeklinden ötürü “şiş” olarak da geçen meç kılıcı, Osmanlı'da çok fazla kullanılan silahlardan birisi değildir.³⁵

³³ M. H. Arıç, agt., s. 54.

³⁴ M. Çolak, agm., s. 2175.

³⁵ Ş. Acar, agm., s. 20.

Kânûnî Sultan Süleyman'ın 72,5 cm uzunluğundaki meçi ve kını.³⁶

18. asır şairi olan Sünbülzâde Vehbî'nin şiirlerinde, meç kılıcının daha çok düşman ordusunda kullanıldığını görüyoruz. Şair, Osmanlı-Avusturya savaşında Avusturya askerindeki meçin sultanın ordusuna bir zarar veremeyeceğini, çünkü Allah'ın korumasının buna siper olacağını iki ayrı kasidesindeki birbirine benzer beyitlerle dile getirmiştir:

Meçine harbesine harbî-i bed-kirdârın

Hıfz-ı Bârî olur elbet siper Allâh yekdir (Sünbülzâde Vehbî, K., 11/6)

[Kötü yollu savaşçının meçine ve süngüsüne, Allah'ın koruması elbet siper olur. Allah birdir.]

Gezend ermez meçinden harbesinden harbî-i şûmun

Olur hıfz-ı Hudâ elbet siper şevketlü hünkârım (Sünbülzâde Vehbî, K., 12/6)

[Ulu sultanım! Uğursuz savaşçının meçinden zarar erişmez. (Çünkü) Tanrı'nın koruması elbet ona siper olur.]

Osmanlı'nın, Temeşvar eyaletinde bulunan Muhâdiye Boğazı'nı Avusturya ordusundan alması üzerine de Sünbülzâde Vehbî, düşman askerinin meç kılıçlarını atarak Viyana işi olan elbiselerini de çıkarmasını ister. Bundan sonra onların layığı, başlarına geçirecekleri kaba yünden dokunmuş eski bir çuldur:

Meçin atsin soyunup câme-i beckârîsin

Gayrı çeksın başına köhne palâsın Nemçe (Sünbülzâde Vehbî, K., 13/20)

[Avusturyalı, Viyana işi olan elbiselerini çıkarıp meçini atsin. Bundan böyle, eski çulunu başına çeksın.]

Derviş Gubârî, *Gazavâtnâme-i Midilli* adlı mesnevisinde Sultan II. Bâyezîd zamanında Midilli Adası'nı Osmanlı'dan almak için gelen Haçlı ittifakının kaleyi kuşatan askerlerini tasvir ederken onların ellerinde kılıç, koltuk altlarında mızrak, omuzlarında meç ve bellerinde de hançer olduğunu belirtir:

Eline tîg koltuğuna gönder

Ki pehlûsına mec biline hançer (Derviş Gubârî, *Gazavâtnâme-i Midilli*, 455)

[Eline kılıç, koltuğunun altına mızrak, omzuna meç ve beline hançer.]

7. Zülfikar

Zülfikar, “sahip” manasındaki zû ile “omurga, boğum” anlamındaki fekâr sözcüklerinin birleştirilmesiyle meydana gelmiş bir kelimedir.³⁷ Sözlük anlamı tam olarak “fukralı” demek olan kılıcın üzerindeki çentikler, fukraya yani omurga kemiğinin boğumuna benzetildiği için

³⁶ Ş. Acar, agm., s. 20.

³⁷ Mustafa Öz, “Zülfikar”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 44, TDV Yay., İstanbul 2013, s. 553.

ona Zülfikar isminin verildiği düşünülmektedir.³⁸ Ayrıca söz konusu kılıca, özellikle Arap coğrafyasında mufakkar (çentikli) kılıç da denildiği Türkçede ise bu tür kılıçlar için Mütercim Asım Efendi'nin belirttiğine göre “kırk merdiven” tabiri kullanıldığı kaynaklarda geçmektedir.³⁹

Yedi karış uzunluğunda ve bir karış genişliğinde düz bir kılıç olan Zülfikar'ın namlu kısmının iki tarafı da keskindir. Yivli olan ortasında oluk görevi görerek kanın yanlardan yere akmasını sağlayan omurga kemiklerine benzeyen on sekiz tane çentik bulunur. Kılıcın kabzasının üstü gümüşten olup balçağının orta yerinde de gümüş topuzcuk yer alır.⁴⁰ Bu kılıç, genel kabule göre Bedir Gazvesi sırasında ganimet olarak Hz. Muhammed'e ulaşmış, o da Uhud Gazvesi sırasında kılıcı Hz. Ali'ye armağan etmiştir.⁴¹

Türk kültür ve edebiyatında her ne kadar Hz. Ali'nin Zülfikar'ının kavisli ve çift ağızlı olduğu düşüncesi hâkim ise de⁴² bu tamamen sonradan oluşmuş yanlış bir tasavvurdan ibaret olup İslam tarihinin temel kaynaklarında böyle bir bilgi bulunmamaktadır.⁴³ Bununla birlikte zaman içerisinde ucu yarık olarak düşünülen Hz. Ali'nin Zülfikar'ı taklit edilerek, ya sadece uç tarafı ya da kabzadan itibaren namlunun tamamı çatallı olan kılıçlar yapılmış ve bunlara da Zülfikar ismi verilmiştir. Lakin uç kısmı yarık olan bu tarz kılıçlar, darbelere karşı güçsüz olduğu için savaşlardan ziyade merasimlerde kullanılmak için sembolik olarak üretilmiştir.⁴⁴

Üzerinde “Lâ fetâ illâ Alî, lâ seyfe illâ Zülfikâr”⁴⁵ yazan ve İslam Kültüründe Hz. Ali'ye Ait Zülfikar Olarak Düşünülmüş Çatallı Kılıcın Temsili Resmi.⁴⁶

Aşağıdaki beyitte Ahmedî, adalette Hz. Ömer gibi olan, Hz. Hasan tabiatlı ve Hz. Ali gönüllü Emir Sultan'ın kılıcını ortaya çıkardığında, Zülfikar'ın dahi korkup yüzünü ondan kaçıracağını söyler. Burada onun kılıcının, Zülfikar'dan çok daha üstün görüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca beyitte Emir Sultan'ın kılıcı karşısında Zülfikar'ın yüzünü döndürmesi onun ucunun yarıklığından ötürü iki yüzlü olmasını akla getirmektedir:

³⁸ Tefvik Rüştü Topuzoğlu, “Zülfekâr”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 13, MEB Yay., İstanbul 1997, s. 649; Hasan Kaplan, “Zülfikar'ın Divan Şiirine Yansımaları”, *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı*, ed. Orhan Kurtoğlu-Ayşe Çamkara Erginer, Ankara Hacı Bayram Veli Ü. Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Velî Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2018, s. 790.

³⁹ T. R. Topuzoğlu, agm., s. 650.

⁴⁰ Hüseyin Güneş, “Zülfikar: Efsanevi Bir Kılıcın Tarihi Serüveni”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 86, 2018, s. 13.

⁴¹ M. Öz, agm., s. 553; H. Kaplan, agm., s. 791.

⁴² Zülfikar'ın divan şiirinde ele alınışıyla ilgili bk. H. Kaplan, agm, s. 789-844.

⁴³ H. Kaplan, agm., s. 790.

⁴⁴ T. R. Topuzoğlu, agm., s. 650.

⁴⁵ “Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan başka kılıç yoktur.”

⁴⁶ Hayrettin İvgin, “Alevî ve Bektaşî Halk Şiirinde Zülfikârname'ler”, *Kültür Evreni*, S. 24, 2015, s. 97.

Hasen-hulk u Ömer-adl ü Alî-dilsin ü kılıcun
Çekilse döndüre yüzini tîg-i Zü'l-fikâr andan (Ahmedî, K., 66/25)

[Sen Hz. Hasan tabiatında, Hz. Ömer adaletinde ve Hz. Ali gönlünde bir insansın. Senin kılıcın çekilirse, Zülfikar bile ondan (korkup) yüzünü kaçıır.]

Taşlıcalı Yahyâ, devrin padişahını övdüğü aşağıdaki beytinde, onun kılıcını Zülfikar olarak düşünmüş ve memduhun bu kılıcı, gaza zamanı Hz. Ali'nin zülfikar'ı gibi düşmana çektiğinde onların gözyaşı misali yüzü üzerine düşeceklerini belirtmiştir:

Gözyaşı gibi düşer yüz üzre adûlarun
Çeksen gazâ gününde Alî gibi Zülfikar (Taşlıcalı Yahyâ, K., 10/30)

[(Ey Padişah!) Gaza günü Hz. Ali gibi Zülfikar'ı çeksen, düşmanların gözyaşı gibi yüz üzre düşerler.]

Bâkî'nin, "Hz. Ali'nin Zülfikar resminin tekke ve dergâhların duvarlarına asıldığı gibi sultanın kılıcının resmi de aynı şekilde âlem tekkesine asılsın." anlamındaki beytinde sultanın kılıcının, Hz. Ali'nin meşhur Zülfikar'ından kıymet bakımından hiç de geri olmadığı vurgulanır. Çünkü söz konusu şah da Hz. Ali gibi gaza yolunda yürekli bir cengâverdir ve bu kılıcıyla pek çok ülkeyi fethederek oraları İslam beldesi hâline getirmiştir. Sultanın kılıcını Zülfikar olarak düşünen Bâkî, âlemi de bir tekkeye benzetmiş ve bu tekkenin duvarına da gönül ehli tarafından sultanın kılıcının resmedilmesinin uygun olacağını düşünmüştür:

Tîgü resmin ehl-i dil mânend-i şekl-i Zülfikâr
Hânkâh-ı âlemün nakş eylesün dîvârına (Bâkî, G., 407/6)

[(Ey Padişah!) Gönül ehli, senin kılıcını Zülfikar'ın şekli gibi âlem tekkesinin duvarına assın.]

Muvakkıtzâde Pertev de sevgilinin gözlerini süzüp kendisine yan bakmasını Zülfikar'a, bu bakış karşındaki gönlünün durumunu da onun kılıfına benzetmiştir. Bu durum kılıç gibi farz edilen yan bakışın gönülde yine kılıf gibi derin oyuk açması şeklinde düşünüleceği gibi sevgilinin Zülfikar kılıcının âşığın gönlünde saklanıp korunmasını da akla getirmektedir:

Nâ'il oldukda nigâh-ı gamze-i çeşmânuna
Güyyâ sandum gılâf-ı Zülfikâr oldı gönül (Muvakkıtzâde Pertev, G., 329/2)

[Göz süzücü yan bakışına erişince, gönlümün sanki senin Zülfikar kılıcına kılıf olduğunu sandım.]

Yahyâ Nazîm sevgilinin iki kaşının, ucu yarık olduğu için iki yüzlü ya da iki dilli olarak tanımlanan Zülfikar olduğunu söyler. Bu bakımdan da onların, kılıca benzediği diliyle ya da kalemiyle ikiz olabileceğini belirtir. Burada kamış kalemlerin ucunun mürekkebin akması için yarılarak iki yüzlü hâle getirildiği akıldan çıkarılmamalıdır:

O kaşlar iki yüzlü iki dilli Zülfikâr ancak
Yâ şemşîr-i zebânımla yâhûd hâmemle tev'emdir (Yahyâ Nazîm, G., 236/5)

[O kaşlar, iki yüzü ve iki dili olan Zülfikardır. Onlar ya dil kılıcımla ya da kalemiyle ikizdir.]

İzzet Molla ise, Ali isimli her şahsın, Hz. Muhammed'in amcaoğlu ve damadı Hz. Ali gibi Allah'ın aslanı olamayacağını, her kılıca da onun meşhur kılıcı olan Zülfikar denemeyeceğini belirtir:

Her Ali Hayder degül her seyfe dinmez Zü'l-fekar (Keçecizâde İzzet Molla, M., 84)

[Her Ali, aslan gibi yürekli olmadığı gibi her kılıca da Zülfikar denmez.]

8. Samsam Kılıcı

Lugat-ı Cudî'de “yüzü dönmez keskin kılıç”⁴⁷ olarak geçen bu kılıç, Hz. Peygamber'in dokuz kılıcından biridir. Büyük ihtimalle Hz. Ali'nin yıkması için gönderildiği Tay Kabilesi'ne ait bir mabetten alınmıştır.⁴⁸ Ayrıca söz konusu kılıç, kaynaklarda Amr b. Ma'dî Kerb'in meşhur kılıcı olarak da zikredilmektedir.⁴⁹

Karamanlı Nizamî, aşağıdaki beytinde Hz. Muhammed'i överken onun samsam kılıcına nispetle tehlikeli vakitlerde herhangi bir tahta parçasının onun parlak samsam kılıcına dönüşeceğini, elinde su içtiği toprak kâsenin de aynı Cemşid'in kadehi gibi cihanı göstereceğini belirtir. Beyitte geçen “câm-ı cihân-nümâ”dan kasıt İran hükümdarı Cem'in kadehidir. İnanişâ göre yedi feleğin sırrını taşıyan bu kadehten bütün dünya seyredilebilmiştir:⁵⁰

Vakt-ı hatarda çûb ana samsâm-ı âbdâr

Vakt-ı hazarda hâk ana câm-ı cihân-nümâ (Karamanlı Nizamî, K., 1/34)

[Tahta parçası, tehlikeli vakitte onun için parlak bir samsam kılıcı, toprak (kâse) ise barış vaktinde cihanı gösteren bir kadehtir.]

Nef'î de Sultan IV. Murad'ı övdüğü bir kasidesinde onun şan sahibi, İran mitolojisinde yiğitliğiyle meşhur olmuş Neriman gibi haşmetli ve usta at binicisi olmasının yanında samsam kılıcının şimşeginden de dünyaya parlaklık saçıldığını vurgular:

O şehsüvâr-ı Nerimân-şükûh-ı zî-şân kim

Cihâna şa 'şa 'a-bâr oldu berk-ı Samsâmı (Nef'î, K., 21/10)

[O; şanlı, Neriman haşmetli ve çok usta binicidir. Onun samsam kılıcının şimşegi, dünyaya parıltı saçar.]

Arpaemînzâde Sâmî de aynı Nef'î gibi Sultan III. Murad'ın cila verilmiş samsam kılıcının şimşeginden dem vurur ve bu şimşekle padişahın, kâfir kimselerin harman yerini yakıtığını belirtir. Hem Nef'î'nin hem de Sâmî'nin beyitlerinde samsam kılıcının şimşege teşbihi hasebiyle bu kılıcın keskinliği yanında parlaklığıyla da ön plana çıktığını anlıyoruz:

Berk-i samsâm-i cilâ-dâde-i düşmen-gîri

Oldı âteş-zen-i hurmenkede-i ehl-i inâd (Arpaemînzâde Sâmî, K., 3/42)

[Onun düşmanı zapt eden cila verilmiş samsam kılıcının şimşegi, inatçıların harman yerinin ateş yakıcısı oldu.]

9. Cevherli Kılıç (Tîg-ı Cevher-dâr)

Namlusunda cevher denilen siyah noktalar olan parlak, pırıl pırıl ya da çeliğine iyi su verilmiş bir kılıç türüdür.⁵¹ Her ne kadar bir kılıç üstündeki kıymetli süsler, cevher şeklinde nitelense de kılıca verilen suyla alakalı olarak onun üzerindeki siyah-beyaz yahut dalgalı lekeler için de bu isim kullanılmaktadır. Eskiden bir kılıcın kalitesi, üstündeki bu harelerden anlaşılmaya çalışılır ve ayrıca onlar ne kadar küçükse kılıcın çeliğinin de o kadar iyi dövüldüğü düşünülürmüş.⁵² Bu kılıçlar, daha çok padişah, sadrazam ve vezir gibi üst düzey devlet adamlarının kılıçlarıdır.

⁴⁷ *Lugat-ı Cudî*, <https://cudi.cagdasozluk.com/osmanlica-sozluk-madde-29383.html>, erişim tarihi: 14.09.2020.

⁴⁸ N. Bozkurt, agm., s. 406.

⁴⁹ Muallim Naci, *Lugat-ı Naci*, Asr Matbaası, İstanbul 1322, s. 453; Kadriye Yılmaz vd., “Kıssa-i Kerb Gâzî ve Hikâye-i Muhammed Hanefî'nin Mensur Bir Nüşası”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 6(4), 2017, s. 2344-2361.

⁵⁰ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., İstanbul 2005, s. 83.

⁵¹ Orhan Şaik Gökyay, *Güçlük Nerede?*, (Seçme Makaleler 3), İletişim Yay., İstanbul 2002, s. 94.

⁵² Fatma Çelik-Recep Şişman, “Bâkî Divanına Yansıyanlar: Kılıç”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 12, S. 63, 2019, s. 78.

Haydar-ı Kerrâr, “döne döne savaşan aslan” anlamında olup Hz. Ali için kullanılan bir isimlendirmedir ve daima onu temsil etmektedir. Aşağıdaki beyitte şair Bâkî, memduhunu savaşta gösterdiği kahramanlık ve yiğitliğinden ötürü Hz. Ali’ye benzetir. Nitekim o da aynı Hz. Ali gibi düşmanla döne döne savaştıktan geri durmaz. Şaire göre onun cevherli kılıcı ise Zülfikar’a denk olmayıp ondan bile üstündür:

*Âferîn ol rûzgârın Hayder-i Kerrârına
Zü'l-fekâr olmaz mu'âdil tîg-i cevher-dârına* (Bâkî, G., 407/1)

[O zamanın Haydar-ı Kerrâr’ına aferin. (Nitekim) Zü'l-fikar bile onun cevherli kılıcına denk olamaz.]

Nef’î ise Sultan II. Osman için yazdığı bir kasidesinde, sultanın savaş meydanında elinde olan ve şimşek çakar gibi parıldayan cevherli kılıcını överken onu denize dalmış bir güneşe benzetir. Şairin burada sultanın kılıcını denize dalan bir güneş gibi resmetmesi, üzerinde altın süslemeler olan yahut altın renkli parlak kılıcının namlusunun cevherli yani dalgalı olmasındandır. Bu da görüntü itibarıyla güneşin sabah vakti deniz tarafından doğduğundaki görüntüyü akla getirir. Bu nedenle de şair bu görüntüyü, doğudan bir dalgıç gibi denize dalıp çıkan güneş şeklinde tasavvur etmiştir:

*Berk uran destinde tîg-ı pür-güher midir yahud
Eyledi deryâya gavta âfitâb-ı hâveri* (Nef’î, K., 14/11)

[Elindeki şimşek çakar gibi parıldayan, üzeri cevher dolu kılıç mı yoksa denize dalmış doğudan doğan güneş midir?]

Azmîzâde Hâletî ise savaş günü gelip çattığında eldeki kılıcın cevherli olmasının çok da önemli olmadığını, asıl cevherin o kılıcı elinde tutan kişide olması gerektiğini söyleyerek kılıçtan ziyade onu kullanan savaşçıdaki cevhere dikkat çeker:

*Tîg-i cevher-dâr n’eyler olıcak rûz-ı mesâf
Merd-i ceng-âverlerin kendünde bir cevher gerek* (Azmîzâde Hâletî, G., 439/3)

[Savaş günü gelip çattığında, cevherli kılıç ne yapabilir? Aslolan cevherin, savaşçı yiğitlerin kendisinde olmasıdır.]

10. Murassa Kılıç

Namlu, kabza, balçak ve kını yakut, zümrüt ve elmas gibi değerli taşlarla süslenen kılıçlar, murassa olarak isimlendirilir.⁵³ Özellikle kabza kısmında bu değerli taşların olduğu kılıçlar eli rahatsız ettiği için savaşlarda kullanılması pek uygun görülmemiş olup daha ziyade hükümdar ya da diğer ileri gelen devlet adamlarının tören ve merasimlerde kullanmaları için üretilmiştir.⁵⁴ Eskiden genellikle savaşlarda kahramanlık gösterenlere Osmanlı sultanları murassa kılıç armağan eder ve bu kılıcı alan kişi de artık sultanın en has adamı olurdu.⁵⁵ Nitekim aşağıdaki beyitte Arpaemîzâde Sâmî, padişah tarafından kendisine askerlikte en büyük rütbe olan mareşallik rütbesi verilen memduhuna sırmalı hilat ile murassa kılıcın çok yakışacağını söylemektedir:

*Ten-i iclâline her vech ile çespânterdür
Zînet-i hil’at-i zer-beft ü murassa-şemşîr* (Arpaemîzâde Sâmî, K., 15/28)

[Onun ulu tenine murassa kılıç ve sırmalı hilat süsü her şekilde çok yaraşır.]

⁵³ T. Nejat Eralp. *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar*, AKM Yay., Ankara 1993, s. 63.

⁵⁴ Süleyman Öcal, “Kılıç”, *Tarihe Yön Veren Silâh Kılıç*, ed. Tolga Akay-Süleyman Tekir, İdeal Kültür Yay., İstanbul 2019, s. 24.

⁵⁵ O. Kızılkaya, agm., 79.

Taşlıcalı Yahyâ, Osmanlı sadrazamının Şirvanşahlar hanedanından üst düzey bir kimseye hediye ettiği murassa kılıç ve hançeri överken onları gökyüzündeki nurlu hilal ile yıldızlara benzetir. Şekil itibarıyla hilale benzeyen hançerin murassa olması onun parlamasını sağlamış yani nurlandırmıştır. Aynı şekilde kılıcın da murassa olması onun yıldızlar gibi ışıldamasına sebebiyet vermiştir:

*Kılıç murassa u hançer bi-aynîhi meselâ
Nücûma oldı mukârin hilâl-i nûrânî* (Taşlıcalı Yahyâ, K., 23/13)

[Kılıç murassa ve hançer de aynı şekilde. Sanki nurlu hilal, yıldızlara yakın oldu.]

Bâkî “padişahım” diye seslendiği sevgilisine kendisinin, onun fazilet incisiyle süslenmiş murassa kılıcı olduğunu ve onu asla yanından uzak tutmaması gerektiğini söyler. Burada sevgili, sultan olduğuna göre onun kılıcı da alelade bir kılıç değildir. Sevgilinin kılıcı, padişahlarınki gibi murassa bir kılıçtır ve o, fazilet incisiyle süslenmiştir. Murassa kılıçların yakut, zümrüt ve elmasın yanında incilerle de süslenmiş olabileceği açıkça görülmektedir:

*Dür-i fazl ile murassa kılıcundur Bâkî
Anı dūr itme benüm pâdişehüm yanundan* (Bâkî, G., 346/8)

[Ey padişahım! Bâkî, senin lütuf incinle bezenmiş kılıcıdır. Onu sakın yanından uzak tutma.]

V. Murad'a Ait Murassa Kılıç.⁵⁶

Aşağıdaki beyitte ise Nev'î, Aden incisi gibi çok kıymetli olan sevgilinin lal taşına benzeyen dudağını vasfı, şiir kılıcını bu değerli taşlarla süslendirip murassa kılıca dönüştürdüğünü belirtmektedir:

*Murassa eyledi şemşîr-i nazımın ey Nev'î
Dilünde la'l-i lebi vasfı ol dūr-i Aden'in* (Nev'î, G., 235/5)

[Ey Nev'î! Dilinde, o Aden incisinin lal taşına benzeyen dudağının vasfı, nazım kılıcını murassa eyledi.]

⁵⁶ <https://images.metmuseum.org/CRDImages/aa/original/DP215265.jpg>, erişim tarihi: 12.10.2020.

11. Tîg-ı Siyeh-tâb

Mavi çelikten imal edilmiş sert ve parlak kılıçtır.⁵⁷ Nâilî aşağıdaki beytinde sevgilinin kirpiklerini binlerce siyeh-tâb kılıcın bir araya gelmesine benzetmiştir. Burada sevgilinin kirpiklerinin adı geçen kılıca benzetilmesinin sebebi, şairin ikisi arasında hem renk hem de sertlik bakımından bir ilişki kurmasından dolayıdır:

*Verdi fenâya âlemi müjganların tamâm
Geldi hezâr tîg-i siyeh-tâb bir yere* (Nâilî, G., 342/2)

[Ey sevgili! Bir araya gelmiş binlerce siyeh-tâb kılıca benzeyen kirpiklerin, âlemi tamamen yok etti.]

Şehdî ise Safâyî'nin *Tezkiretü 'ş-Şuarâ'*'sına yazdığı bir takrizde Nâilî'nin aksine bu kılıç türünü farklı bir benzetme içerisinde kullanmıştır. Şair, aşağıdaki beytinde çokça övdüğü bu tezkirenin her bir satırının, beyanın siyeh-tâb kılıcı olmasına şaşırılmaması gerektiğini belirtir:

*N'ola her satrı bir tîg-i siyeh-tâb-ı beyân olsa
Nukât ile murassa cevher-i dil-cû-yı mânâdır* (Safâyî Tezkiresi, Şehdî, Takriz, 9)

[Onun her satırı beyanın siyeh-tâb kılıcı olsa buna şaşılır mı? Onlar, nüktelerle süslü mananın gönül cezbedici cevheridir.]

Aynı şair aşağıdaki beytinde de Sultan III. Ahmed'in Moskof kralına olan hiddetinin derecesini tasvir ederken padişahın çok kıvrımlı kaşlarının öfkeyle ucu keskin siyeh-tâb bir kılıca döndüğünü belirtir:

*Kahramânî çeşim-i hışm-engîzi pür-kîn ile
Tîg-i ser-tîz ü siyeh-tâb itdi çin-ebrû-teri* (Şehdî, K., 45/10)

[(Sultanın) kinle dolu öfkeli cesur gözü, çok kıvrımlı kaşını siyeh-tâb ve ucu keskin bir kılıç yaptı.]

12. Ahen (Demir) Kılıç

Adından da anlaşıldığı üzere, sadece demirden yapılmış kılıçtır. Demir madenini erken dönemde keşfeden Türkler, onun gerek üretiminde gerekse de kullanımında çok ilerleyerek demir işlemeciliğini bir sanat kolu hâline getirmişlerdir. Demircilik sahasındaki bu ustalıkları sayesinde farklı tipte kılıçlar üreterek komşu kavimlere üstünlük sağlamışlardır.⁵⁸

Namlusu Meteorik Demir Olan Kılıç Örneği.⁵⁹

⁵⁷ Özer Şenödeyici, *Naili Divanı Sözlüğü [Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük]*, Yayımlanmamış DT, Gazi Ü. SBE, Ankara 2011, s. 2266.

⁵⁸ Mutlu Kahraman, "Türk-Bozkır Tarihinde Kılıç", *Tarihe Yön Veren Silah Kılıç*, ed. Tolga Akay-Süleyman Tekir, İdeal Kültür Yay., İstanbul 2019, s. 34-36.

⁵⁹ <https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/15.+weapons%2c+armor/659065>, erişim tarihi: 12.10.2020.

Bâkî, aşağıdaki beytinde sevgilinin güzellik unsurlarını pek çok divan şairi gibi bir savaş aleti olarak düşünmüş ve demir bir kılıçtansa elmas yani sert çelikten yapılmış bir hançerin çok daha efdal olduğunu belirtmiştir:

*Hançer-i elmâs-ı gamzen var iken hûnî gözün
Çekmesün âlemde tîg-i âhenînün minnetin* (Bâkî, G., 383/4)

[Ey sevgili! Senin gamzenin elmas hançeri varken kanlı gözün âlemde demir kılıcın minnetini çekmesin.]

Nev'î de bir kasidesinde Sinan Paşa'nın İran'a yaptığı doğu seferini överek onun demir kılıcıyla hem İskender'in seddini hem de Yecüc ve Mecüc fitnesini ortadan kaldırdığını dile getirmiştir:

*Basıldı heybet-i şemşîr-i âhenînüden
Sadâ-yı fitne-i Ye'cüc u sedd-i İskender* (Nev'î, K., 16/25)

[Senin demir kılıcının heybetinden İskender'in seddi ile Yecüc'un fitnesinin sesi ortadan kaldırıldı.]

13. Pulat (Çelik) Kılıç

İstenmeyen element ve bileşenlerden temizlenen ve içerisinde yüzde bir buçuktan az karbon bulunan demir alaşımı, çelik olarak nitelenmektedir. Demir madeni ancak odun ateşinde ısıtılıp dövülme sonucu karbürize olduktan sonra çelik hâline gelmektedir. Demirin dövme ve dökme olmak üzere iki işleme tekniği vardır. Sadece dövme demirden yapılan kılıçlar bükülebilmekte, sadece dökme demirden yapılanlar ise kırılabilmektedir.⁶⁰ Çelik hâline getirilen kılıç, demir kılıca göre çok daha sağlam, sert ve dayanıklı bir hâldedir.

Seferden payitahta dönen Sultan III. Mehmed için yazılan bir kudûmiyede Bâkî, İkinci İskender olarak vassettiği sultanın çelik kılıcıyla bela Yecüc'ü olan düşmana set çektiğini belirtir. Böylece adı geçen sultan, aynı İskender-i Zülkarneyn gibi cihanı huzur ve emniyete kavuşturmuştur. İskender-i Zülkarneyn, ismi Kur'an-ı Kerim'in Kehf Sûresi'nde de geçen ve dünyada fitne ve bozgunluk çıkararak Yecüc ve Mecüc kavminin önüne demiri eritip set çekerek onları buldukları yere hapseden bir şahsiyettir. İskender, divan şiirinde Yecüc ve Mecüc kavmine set çekmesinin yanında Hz. Hızır'la birlikte karanlıklar ülkesinde âb-ı hayatı yani ölümsüzlük suyunu araması sebebiyle de zikredilir:

*Cihân emn ü emân buldı yine şemşîr-i pûlâdın
Belâ Ye'cücüne sedd eyledi İskender-i Sâni* (Bâkî, K., 14/5)

[Senin çelikten yapılmış kılıcınla cihan yine emniyet buldu. İkinci İskender, bela Yecüc'üne sed eyledi.]

Larendeli Hamdî'nin *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisinin bir yerinde de Mecnûn'un kendisinden istediği yardım teklifini kabul eden Nevfel'in, Leylâ'nın kabilesine çelik kılıcını çekerek âlemde güzel bir ad bırakma isteği söz konusu edilir:

*Çeküp düşmen yüzine tîg-i pûlâd
Koyayın ben dahı âlemde bir ad* (Larendeli Hamdî, *Leylâ ve Mecnûn*, 2354)

[Çelik kılıcı düşmanın yüzüne çekip, âlemde ben de bir ad bırakayım.]

⁶⁰ Serdar Bay, "Kılıç İmalatında Kullanılan Çelik Türleri ve Şam Çeliği", *Tarihe Yön Veren Silah Kılıç*, ed. Tolga Akay-Süleyman Tekir, İdeal Kültür Yay., İstanbul 2019, s. 292-294.

14. Altın Kılıç

Bu kılıçlar, daha çok devlet adamlarının birbirine hediye ettiği altın kaplama olan kıymetli kılıçlardır. Nitekim Osmanlı Devleti, 1855 yılında Fransa İmparatoru olan Napolyon'a başka hediyelerin yanında bir de altın kılıç göndermiştir.⁶¹

Topkapı Sarayında Bulunan Altın Kaplama Bir Kılıç.⁶²

Divan şiirinde altın kaplamalı kılıçlardan da bahsedilmektedir. Taşlıcalı Yahyâ Bey aşağıdaki beytinde Kânûnî Sultan Süleyman'ın altın kılıcının üstündeki değerli taşları, saadet yıldızı ile hilalin kıran etmesine benzetir. Güneş ve ay ile yakınlaşan yıldıza, saadet yıldızı denilmektedir. Bunun sebebi ilgili doğa olayının insanlar tarafından eskiden daima saadet, mutluluk ve bereket olarak yorumlanmasıdır.⁶³ Söz konusu beyitten ayrıca Kanunî Sultan Süleyman'ın altın bir kılıç sahibi olduğu da anlaşılmaktadır:

*Tîg-i zerrîninde zeyn olan cevâhir sanmanız
Ol hilâl ile kıran itdi sa'âdet ahteri* (Taşlıca Yahyâ, K., 8/15)

[Onun altın kılıcındaki süslemeleri, mücevher sanmayınız. Onlar, saadet yıldızı ile hilalin kıran etmesidir.]

Fuzûlî, aynı Taşlıcalı Yahyâ gibi güneşi renginden ötürü altın bir kılıç olarak tasavvur ederken Muhibbî mahlaslı Kânûnî Sultan Süleyman ise onu saltanatını geri almak için askerlerini hazır edip altın kılıcını kuşanan bir hükümdar olarak hayal etmiştir:

*Bir seher kim tîg-i zerrîn çekdi âh-ı bâhter
Gökyüzünde koymadı encüm sipâhundan eser* (Fuzûlî, K., 15/9-1)

[Doğunun âhı, bir seher vakti altın bir kılıç çekerek gökyüzünde yıldız askerinden eser bırakmadı.]

⁶¹ Ahmet Yüksel-Okan Güven, "Osmanlı Padişahlarının Keskin bir Hediyesi Olarak Kılıç", *Tarihe Yön Veren Silah Kılıç*, ed. Tolga Akay-Süleyman Tekir, İdeal Kültür Yay., İstanbul 2019, s. 120.

⁶² Hilmi Aydın, "Topkapı Sarayı'ndaki Padişah Kılıçları", *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları (İSMEK) El Sanatları Dergisi*, S. 4, İstanbul 2007, s. 28.

⁶³ Murat Keklik, "Klasik Türk Şiirinde Yıldızlarla İlgili Deyimler", *Vakıf İnsan Prof. Dr. Hikmet Özdemir Armağanı*, ed. Üzeyir Aslan-Hakan Taş, Kriter Yay., İstanbul 2019, s. 514.

*Gice işitmiş meger eflâke meh şâh olduğın
Nûrdan leşker çeküp kuşandı tîğ-ı zer güneş* (Muhibbî, G., 1421/2)

[Güneş, gece ayın feleklere sultan olduğunu işitince nurdan askerini çekip altın kılıcını kuşandı.]

15. Altın İşlemeli Kılıç (Altın Kakma Kılıç, Tîğ-ı Zer-nişân)

Zernişân kelimesinin sözlükteki manası “Mâdenî eşyâ, kılıç vb. üzerine altınla kakma olarak işlenmiş yazı, şekil vb. işleme.”dir.⁶⁴ Bu bakımdan “tîğ-ı zernişân” üzerinde kakma altınla işlenmiş süs, yazı veya şekil olan kılıç olarak tanımlanabilir. Yüksek zarafet timsali olan bu kılıçlar, divan şiirinde çeşitli hayallere konu olmuşlardır. Mesela Bâkî’nin Kânûnî’ye yazdığı bir kasidesinin nesib-teşbib kısmında gökyüzü meydan savaşına elinde altın işlemeli bir kılıçla giren ve onu ustalıklı kullanan bir savaşçı imajına yer verilir:

*Bir tîğ-i zernişân ile girmişdi arsaya
Şemşir-bâz-ı ma’reke-i sahn-ı âsmân* (Bâkî, K., 1/6)

[Gökyüzü meydan muharebesinin usta kılıç kullananı, savaş alanına altın işlemeli bir kılıçla girmişti.]

Aynı şair bir başka beytinde ise bu sefer kıvılcım dolu ahını, talih yıldızıyla savaşmak için altın işlemeli bir kılıca dönüştürdüğünü söyler:

*Ceng itmege sitâre-i bahtumla eyledüm
Bu âh-ı pür-şerârımı bir tîğ-i zer-nişân* (Bâkî, G., 362/4)

[Bahtımın yıldızıyla savaşmak için kıvılcımlı ahımı altın işlemeli bir kılıç eyledim.]

Kânûnî Sultan Süleyman’a Ait Altın İşlemeli Bir Kılıç.⁶⁵

Taşlıcalı Yahyâ da aşağıdaki beytinde Yavuz Sultan Selim’i överek onun her hükmünün inat ehli dediği kâfir kimselerin davasını kesmede daima altın işlemeli bir kılıç gibi olduğunu belirtir:

*Kesmege davâsını ehl-i inâdun dâyimâ
Oldu her hükmü anun gûyâ ki tîğ-i zer-nişân* (Taşlıcalı Yahyâ, K., 2/27)

[İnat ehlinin davasını kesmek için daima onun her hükmü sanki altın işlemeli bir kılıç gibi oldu.]

⁶⁴ <http://lugatim.com/s/zernişan>, erişim tarihi: 28.06.2020.

⁶⁵ T. N. Eralp, *age.*

16. Elmas Kılıç

Elmas doğada nadir bulunmasından ötürü çok değerli taş olmasının yanında aşırı sert ve parlak bir maddedir. Bunun yanında özel bir yöntemle su verilerek çok sert hâle getirilen çelik için de elmas tabiri kullanılmaktadır.⁶⁶ Bu nedenle de sert ve keskin çelikten üretilen kılıçlara elmas kılıç denilir.⁶⁷ Elmas kılıç ibaresi de söz konusu taşla süslenmiş kılıçtan ziyade bu tarz sert çelikten yapılmış kılıçları kapsamaktadır.

Türk edebiyatının en önemli şairlerinden birisi olan Bâkî, aşağıdaki beytinde gök kubbeyi çelik bir miğfere, aşk derdiyle oluşan ahının alevini ise bu miğferi delip geçebilecek olan elmas kılıca benzetir:

*Günbed-i çarh u şu'le-i âhum
Tîg-i elmâs u miğfer-i pûlâd* (Bâkî, G., 36/3)

[Feleğin kubbesi ile ahımın alevi, çelik miğfer ile elmas kılıçtır.]

Zâtî, aşağıdaki beytinde kendisini katletme sözünü veren sevgilinin yolunu beklemekten öldüğünü, bu bakımdan da o güzelin elmas kılıcını bir an önce yanına alıp gelmesini ister. Beytin ikinci mısraında “tiz” ve “bile” kelimelerini tevriyeli olarak kullanan şair, aynı zamanda sevgilisine zaten keskin olan elmas kılıcını bileyerek daha da keskinleştirmesini salık verir:

*Dimişdün katl idem bir gün ben öldüm intizâr ile
Demidiür tîz eyle al bile gel tîg-i elmâsun* (Zâtî, G., 774/4)

[Ey sevgili! “(Seni) bir gün katledeyim!” demiştin. Ben ise seni bekleyerek öldüm. Vaktidir; hemen elmas kılıcını yanına al da gel / elmas kılıcını bileyip keskin ederek al da gel.]

Kılıç, daha önce de belirttiğimiz üzere hâkimiyetin ve gücün sembolüdür. Karamanlı Aynî de sevgilinin elinde sert çelikten yapılmış olan elmas bir kılıç gördüğünde başını öne eğip gözlerini sultan olan sevgilinin ayağından bir an olsun kaldırmaz. Bu durum elindeki elmas kılıçla isterse âşığın canını çok kolay bir şekilde alacak sevgilinin iradesine âşığın boyun eğdiğini ve onun hâkimiyet ve gücünü tanıdığını gösterir:

*Yüzün Aynî çevürmez ayağundan
Elünde ger görürse tîg-i elmâs* (Karamanlı Aynî, G., 217/7)

[Aynî eğer senin elinde bir elmas kılıç görse, yüzünü ayağından başka yere çevirmez.]

17. Firengî Kılıç

Hem kesmek hem de itmek için kullanılan ve daha çok savaşçı Hint toplumu olan Marathalarla ilişkilendirilmiş düz bir kılıçtır. Kılıcın bıçak kısmı ya Portekizliler tarafından Avrupa'dan ithal edilmiş ya da oradakiler taklit edilerek yapılmıştır. Kabza kısmı, parmaklara geniş bir koruma sağlayan tiptedir.⁶⁸ Divan şiirinde de görüldüğü üzere başlarda küçümsenen bu kılıcın kalitesi, Osmanlı'nın Batı karşısında gerilemesine paralel olarak daha fazla önem kazanmıştır.⁶⁹ Topkapı Sarayı arşiv kayıtlarında, firengî demirli kılıçlarla karşılaşılmaktadır.⁷⁰ Bu da adı geçen kılıcın Osmanlı'da da kullanıldığını göstermektedir.

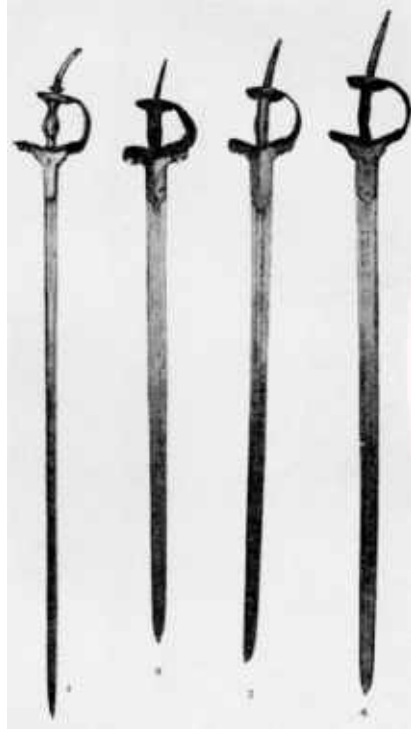
⁶⁶ Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2009, s. 460.

⁶⁷ Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, C. 4, DBY Yay., İstanbul 2020, s. 151.

⁶⁸ George Cameron Stone, *A Glossary of the Construction, Decoration and Use of Arms and Armor In All Countries and In All Times Together With Some Closely Related Subjects*, Jack Brussel, New York 1961, s. 229.

⁶⁹ A. A. Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, s. 496.

⁷⁰ Ş. Acar, agm., s. 17.

Firengî Kılıç Örnekleri.⁷¹

Nedim bir beytinde, Hristiyan bir güzelin -Frenk olmasından hareketle- kaşlarına firengî kılıç verdiğini söylemektedir. Böylece şair, o Hristiyan Frenk güzelinin kaşlarını kıvrım kıvrım yaparak attığı bakışların firengî kılıç gibi keskin ve yaralayıcı olduğuna dikkat çeker. Bu bakışta, aynı firengî kılıç gibi düz ve keskin olan kirpiklerin rolü büyüktür. O nedenle de Nedim, söz konusu güzelin yan bakışını oluşturan kıvrımlı kaşlar ve firengî kılıç gibi şekil olarak düz ve keskinlik bakımından oldukça yaralayıcı olan kirpiklerle ortalığı fitneye verdiğini belirtir:

*Kârzâr-ı fitnede ol âfet-i tersâ yine
Verdi çün tîg-i firengî pîç ü tâb ebrûlara* (Nedim, G., 130/2)

[O Hristiyan afet, yine fitne savaşındadır. Çünkü o, büklüm büklüm olan kaşlarına, firengî kılıcı verdi.]

Nev'î-zâde Atâyî ise firengî kılıcın dilinin dönmemesi yani uç kısmının kolay kolay eğilip bükülmemesinden hareketle onun sağlamlığına işaret eder:

*Dili dönmez firengîdür meger şemşîr-i hûn-rîzûn
Önince tercemân-ı ehl-i dildür tîr-i ser-tîzûn* (Nev'î-zâde Atâyî, E., 38)

[Aslında senin kan dökücü kılıcın, dili dönmez bir firengîdir. Ucu keskin olan okun da onun önünde gönül ehlinin tercümanıdır.]

Bir başka divan şairi olan Rûz-nâmecî Şînâsî de sevgilinin gamzesini sert ve sağlam oluşu bakımından firengî kılıca benzeterek aynı Atâyî gibi bu kılıcın kalitesine dikkat çeker:

*Geçer gamzen ten-i sad-pâre-i efkârdan dönmez
Firengî tîgîdur gûyâ ki cevher-dârdan dönmez* (Rûz-nâmecî-zâde Şînâsî, G., 45/1)

[Ey sevgili! Gamzen, kederin yüz parça olmuş vücudundan geçip geri dönmez. Sanki o, cevherli kılıç karşısında eğilmeyen firengî kılıçtır.]

⁷¹ G.C. Sone, *age.*, s. 227.

18. Belârek Kılıcı

Belârek de denilen bu kılıç, cevherlidir ve iyi su verilmiş çelikten yapılmış bir kılıçtır.⁷² Tâcî-zâde Cafer Çelebi'nin, *Hevesnâme* isimli mesnevisinin bir yerinde gök gürleyip şimşek çakmasının sebebinin havada belârek kılıcının asılı durmasına bağlaması, belârek kılıcının şimşek kadar parlak bir kılıç olduğu hayalini ortaya çıkarmıştır:

Biraz gök gürledi oynadı şimşek

Hevâda nitekim tîg-i belârek (Tâcî-zâde Cafer Çelebi, *Hevesnâme*, 2987)

[Biraz gök gürleyip şimşek şaktı. Çünkü havada Belârek kılıcı vardı.]

19. Kara Kılıç

Kara olarak nitelenen bu kılıcın Türkler içerisinde çok eskilere uzanan bir tarihi vardır. Nitekim Göktürklerde de Dede Korkut Hikâyeleri'nde de bu kara sıfatlı kılıçlara rastlanmaktadır. H 1118 tarihli bir Osmanlı Hazine defteri içerisinde bu isimle girmiş bir kılıç bulunmaktadır.⁷³ Kendisi aynı zamanda hükümdar olan Kadı Burhaneddin, bir tuyuğunda kara kılıcın ortaya çıkıp düşmandan çok şehirler alacağını söyler:

Yine cân bir ummâna talısardur

Taliban kör güherler alısardur

Otanuzdan çihuban kara kılıç

Düşmenden köp illeri alısardur (Kadı Burhaneddin, T., 1352/1)

[Can, yine bir denize dalacaktır. Gör, dalarak ne cevherler çıkaracaktır. Odanızdan kara kılıç çıkıp, düşmandan çok ülkeler alacaktır.]

Sonuç

Divan şiirinde kılıcın çok fazla yer tutması, şairlerin yaşadığı toplumun sosyal ve siyasi olduğu kadar askerî hayatına da bigâne kalmadığını göstermektedir. Bu edebiyatta kılıç, sadece genel bir kavram olarak yer almamış şairler bu savaş aletinin farklı çeşitlerine de şiirlerinde yer vermişlerdir. Bununla birlikte kılıcın farklı türleriyle şiirlerde yer almasının, daha çok 18. yüzyıla kadar olduğu görülür. Bunda da özellikle 18. yüzyılla birlikte ateşli silahların icadı ve bu silahların Osmanlı'da kullanılmasının etkili olduğu düşünülebilir. Bugün için artık adları unutulmakla birlikte Osmanlı döneminde kullanılmış olan Hindî, Mısrî, Dımişkî, Kirmânî, gaddâre, meç, firengî, cevher-dâr, siyeh-tâb ve belârek gibi kılıç çeşitlerine divan şiirinde rastlamamız oldukça önemlidir. Divan şiirinde bahsi geçen bu kılıçlar, genellikle üretim yeri, imal maddesi, üzerindeki süslemeleri, şekli ve keskinliğinden hareketle isimlendirilmişlerdir. Divan şairleri kimi beyitlerde, ilgili kılıç türünün öne çıkan özelliklerine de değinmişlerdir.

Divan şiirinde kılıç çeşitlerine yer veren şairlerin daha çok 16. asırdan oldukları dikkati çekmektedir. Bu şairler içerisinde de şiirlerinde kılıç türlerini en çok zikreden şairin, divan edebiyatının meşhur şairi Bâkî olduğu görülmektedir. Bâkî, tespit edebildiğimiz kadarıyla divanında yedi farklı kılıç türünü zikretmiştir. Bu da onun söz konusu savaş aletine, farklı türlerini şiirlerinde işleyecek kadar büyük bir ilgi duyduğunu göstermektedir. Şairlerin önemli bir savaş aleti olarak kullanılan kılıcın pek çok türüne şiirlerinde yer vermesi, Osmanlı'nın sosyal, siyasi ve askerî hayatını araştırırken divan şiirinin bu araştırmalarda ne kadar mühim bir yerde durduğunu göstermesi bakımından da ayrıca dikkat çekicidir. Kılıcın bile pek çok türüyle içerisinde kendisine yer bulabildiği divan edebiyatı, aslında bu bakımdan Osmanlı müverrihleri için eşsiz bir hazinedir. Edebiyat araştırmacısının tarihi belge ve metinlerden yararlanmasının elzem olduğu gibi tarihçilerin de çalıştıkları dönemle ilgili arşiv belgelerinde bulamadığı kimi siyasi, sosyal ve askerî bilgilere dönemin edebî metinlerinde rastlayabileceği asla akıldan

⁷² F. Devellioğlu, *age.*, s. 93.

⁷³ Ahat Ural Bikkul, *Topkapı Sarayı Müzesindeki Türk Kılıçları Üzerinde Bir İnceleme*, Türk Etnografya Dergisi S. IV 1961'den Ayırbasım, TTK Basımevi, Ankara 1962, s. 25.

çkarılmamalıdır. Şüphesiz Osmanlı döneminde kullanılıp da divan şiirine girmiş kılıç türlerinin sadece burada verilenlerle sınırlı olduğunu düşünmemekteyiz. Bu konuda yapılacak yeni araştırmalar, bize bugün için pek bilinmeyen diğer kılıç çeşitlerinin de divan edebiyatına girdiğini gösterecektir.

Kaynakça

- Abdel-Maksoud, Belal Saber Mohamed, *Leylâ ile Mecnûn Mesnevisinin Arap, Fars ve Türk Edebiyatı'nda Ele Alınış Biçimi ve Larendeli Hamdî'nin Eseri*, C. 2, Yayınlanmamış DT, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 2004.
- Acar, Şinasi, "Osmanlı Kılıçları", *Toprak İşveren*, S. 98, 2013, s. 13-23.
- Ak, Coşkun, *Bağdatlı Rûhî Divanı Karşılaştırmalı Metin*, C. 1, Uludağ Ü. Yay., Bursa 2001.
- Akdoğan, Yaşar, Ahmedi Divan, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyasarakdoganpdf.pdf?0>, erişim tarihi: 18.06.2020.
- Akkuş, Metin, *Nefî Divanı*, Ankara 2018, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741,nefidivani.pdf?0>, erişim tarihi: 24.07.2020.
- Akpınar, Şerife, *Rûz-nâmece-zâde Şinâsî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Tenkidli Metni*, Yayınlanmamış YLT, Selçuk Ü. SBE, Konya 2000.
- Aksoyak, İ. Hakkı, *Gelibolulu Mustafa Âlî-Divanlar I. Divan II. Vâridâtü'l-Enika III. Lâyihâtü'l-Hakika IV. Divan*, Ankara 2018, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0>, erişim tarihi: 17.10.2020.
- Akyüz, Kenan vd., *Fuzûlî Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1990.
- Arıç, M. Hilmi, *17. Asırın İkinci Yarısında Osmanlı Savaş Tekniği ve Timarlı Sipahiler*, Yayınlanmamış YLT, Cumhuriyet Ü. SBE, Sivas 2010.
- Aydın, Hilmi, "Topkapı Sarayı'ndaki Padişah Kılıçları", *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları (İSMEK) El Sanatları Dergisi*, S. 4, İstanbul 2007, s. 28-37.
- Bay, Serdar, "Kılıç İmalatında Kullanılan Çelik Türleri ve Şam Çeliği", *Tarihe Yön Veren Silah Kılıç*, ed.Tolga Akay-Süleyman Tekir, İdeal Kültür Yay., İstanbul 2019.
- Bayındır, Şeyda, *Şehdi Divanı*, Yayınlanmamış YLT, Gazi Ü. SBE, Ankara 2008.
- Bektaş, Ekrem, *Muvakkit-zâde Muhammed Pertev Dîvânı*, Ankara 2017, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55973,pertev-divanipdf.pdf?0>, erişim tarihi: 17.10.2020.
- Biçer, Bekir, *Firdevsî-i Rûmî-Silahşornâme*, Çizgi Yay., Konya 2011.
- Bikkul, Ahat Ural, *Topkapı Sarayı Müzesindeki Türk Kılıçları Üzerinde Bir İnceleme*, Türk Etnografya Dergisi S. IV 1961'den Ayırbasım, TTK Basımevi, Ankara 1962.
- Bozkurt, Nebi, "Kılıç", *İslam Ansiklopedisi*, C. 25, TDV Yay., Ankara 2002, s. 405-408.
- Ceylan, Ömür, *Âsaf (Dâmâd Mahmûd Celâleddin Paşa) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Yayınlanmamış YLT, Trakya Ü. SBE, Edirne 1994.
- Çakır, Mustafa Sefa, *Yahyâ Nazîm Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Yayınlanmamış DT, Sivas Cumhuriyet Ü. SBE, Sivas 2018.
- Çapan, Pervin, *Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*, AKM Yay. Ankara 2005.

- Çavuşoğlu, Mehmed, *Yahyâ Bey-Divan Tenkidli Basım*, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1977.
- Çavuşoğlu, Mehmed-Tanyeri, Ali, *Zâtî Divanı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon) Gazeller Kısmı III. Cild*, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1987.
- Çelik, Fatma-Şişman, Recep, “Bâkî Divanına Yansıyanlar: Kılıç”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 12, S. 63, 2019, s. 72-80.
- Çolak, Mıhrıcan, “Türkçenin Söz Varlığında “Kılıç”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 7(4), 2018, s. 2154-2188.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 2007.
- Dîvân-ı Nef'î*, Bulak Matbaası, Kahire 1252.
- Doğan, Muhammet Nur, *Şeyhülislâm Es'ad Efendi ve Divanının Tenkitli Metni*, MEB Yay, İstanbul 1997.
- Eralp, T. Nejat, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar*, AKM Yay., Ankara 1993.
- Ergin, Muharrem, *Kadı Burhaneddin Divanı*, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1980.
- Erünsal, İsmail E., *Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi Dîvân*, Ankara 2018, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59332,taci-zade-cafer-celebi-divanipdf.pdf?0>, erişim tarihi: 18.08.2020.
- Fathalizade, Ali, “Ortaçağda, Yakınoğ'u'da Demir Çelik Üretimi ve Kılıç Yapımı”, *Metalurji*, S. 158, 2010, s. 34-43.
- Firdevsî-i Rumî, *Kutb-nâme*, haz. İbrahim Olgun-İsmet Parmaksızoğlu, TTK Yay., Ankara 2011.
- Göksu, Erkan, *Türk Kültüründe Silah*, Ötüken Yay., İstanbul 2015.
- Gökay, Orhan Şaik, *Güçlük Nerede? (Seçme Makaleler 3)*, İletişim Yay., İstanbul 2002.
- Güneş, Hüseyin, “Zülfikar: Efsanevi Bir Kılıcın Tarihi Serüveni”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 86, 2018, s. 9-20.
- İpekten, Halûk, *Nâilî Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1990.
- İpekten, Halûk, *Karamanlı Nizâmî-Dîvân*, Ankara 2020, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/73032,karamanli-nizami-divanipdf.pdf?0>, erişim tarihi: 17.11.2020.
- İvgin, Hayrettin, “Alevî ve Bektaşî Halk Şiirinde Zülfikârname'ler”, *Kültür Evreni*, S. 24, 2015, s. 72-97.
- Kadıoğlu, İdris, “Kılıç ve Kalem Münazarası”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı*, C. 9, S. 2, 2011, s. 161-180.
- Kahraman, Mutlu, “Türk-Bozkır Tarihinde Kılıç”, *Tarihe Yön Veren Silah Kılıç*, ed. Tolga Akay-Süleyman Tekir, İdeal Kültür Yay., İstanbul 2019.
- Kaplan, Hasan, “Zülfikar'ın Divan Şiirine Yansımaları”, *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı*, ed. Orhan Kurtoğlu-Ayşe Çamkara Erginer, Ankara Hacı Bayram Veli Ü. Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Velî Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2018, s. 789-844.

- Karahan, Abdülkadir, *Kanuni Sultan Süleyman Şairlerinden Figani ve Divançesi*, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1966.
- Karaköse, Saadet, *Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı*, Ankara 2017, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55734,nevi-zade-atayi-divanipdf.pdf?0>, erişim tarihi: 20.01.2021.
- Kaya, Bayram Ali, *Azmizâde Hâletî Dîvânı*, Sakarya 2017, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56159,azmizade-haleti-divanipdf.pdf?0>, erişim tarihi: 28.10.2020.
- Keklik, Murat, “Klasik Türk Şiirinde Yıldızlarla İlgili Deyimler”, *Vakıf İnsan Prof. Dr. Hikmet Özdemir Armağanı*, ed. Üzeyir Aslan-Hakan Taş, Kriter Yay., İstanbul 2019.
- Kızılkaya, Oktay, “Hakimiyet ve Güç Sembolü Olarak Kılıç”, *Tarihe Yön Veren Silah Kılıç*, ed. Tolga Akay-Süleyman Tekir, İdeal Kültür Yay., İstanbul 2019.
- Kubbealtı Lugati*, <http://lugatim.com>, erişim tarihi: 28.06.2020.
- Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha, *Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmî-Dîvân*, Ankara 2017, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56084,arpaeminizade-mustafa-sami-divanipdf.pdf?0>, 18.09.2020.
- Küçük, Sabahattin, *Bâkî Dîvânı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10596,bakidivanisabahattinkucukpdf.pdf?0>, erişim tarihi: 18.06.2020.
- Macit, Muhsin, *Nedîm Dîvânı*, Ankara 2017, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0>, erişim tarihi: 21.06.2020.
- Lugat-ı Cûdî*, <https://cudi.cagdasozluk.com/osmanlica-sozluk-madde-29383.html>, erişim tarihi: 14.09.2020.
- Mermer, Ahmet, *Karamanlı Ayni ve Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Mermer, Ahmet, *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, AKM Yay., Ankara 1991.
- Muallim Naci, *Lugat-ı Naci*, Asr Matbaası, İstanbul 1322.
- Nalçacı Çopur, Emel, “Divan Şiirinde Savaş Aletleri: Hançer, Kılıç, Ok”, *Batman Ü. Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 10, S. 1, 2020, s. 58-81.
- Öcal, Süleyman, “Kılıç”, *Tarihe Yön Veren Silah Kılıç*, ed. Tolga Akay-Süleyman Tekir, İdeal Kültür Yay., İstanbul 2019.
- Ögel, Bahaddin, “Türk Kılıcının Menşesi ve Tekâmülü Hakkında”, *Ankara Ü. DTCF Dergisi*, C. 6, S. 5, 1948, s. 431-460.
- Öz, Mustafa, “Zülfikar”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 44, TDV Yay., İstanbul 2013, s. 553-554.
- Özkan, Ömer, *Derviş Gubârî-Gazavât-nâme-i Midilli (Midilli Kıssası)*, Alp Yayınevi, Ankara 2007.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, MEB Yay. İstanbul 1983.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., İstanbul 2005.
- Saraç, M. A. Yekta, *Emrî Dîvânı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10607,emridivanipdf.pdf?0>, erişim tarihi: 17.10.2020.
- Selçuk, Bahir, “Nef’î’de Söz ve Savaş İlgisi”, *EKEV Akademi Dergisi*, S. 28, 2006, s. 233-246.

- Stone, George Cameron, *A Glossary of the Construction, Decoration and Use of Arms and Armor In All Countries and In All Times Together With Some Closely Related Subjects*, Jack Brussel, New York 1961.
- Sungur, Necati, *Tâcizade Cafer Çelebi-Hevesnâme (İnceleme-Tenkitli Metin)*, TDK Yay. Ankara 2006.
- Şahin, Ebubekir Sıddık, *Keçecizade İzzet Molla Divanları: Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr*, Yayınlanmamış DT, Ankara Ü. SBE, Ankara 2004.
- Şenödeyici, Özer, *Naili Divanı Sözlüğü [Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük]*, Yayınlanmamış DT, Gazi Ü. SBE, Ankara 2011.
- Şentürk, Ahmet Atilla, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2009.
- Şentürk, Ahmet Atilla, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, C. 4, DBY Yay., İstanbul 2020.
- Tarıbuyurdu, Gülçin, “Klasik Türk Şiirinde ‘Kılıç Duası’”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 9, s. 139-166.
- Tarlan, Ali Nihat, *Zatî Divanı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon) Gazeller Kısmı I. Cild*, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1967.
- Tarlan, Ali Nihat, *Zatî Divanı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon.) Gazeller Kısmı II. Cild*, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1970.
- Topal, Ahmet, “Klasik Türk Şiirinde ‘Şâm-ı Şerif’”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi [TAED]*, S. 48, 2012, s. 51-70.
- Topuzoğlu, Tevfik Rüştü, “Zülfekâr”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 13, MEB Yay., İstanbul 1997, s. 649-650.
- Tulum, Mertol-Tanyeri, M. Ali, *Nev’î Divan, Tenkidli Basım*, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1977.
- Uğurlu, Mustafa, *Munyetü’l-Guzât Metin-İndeks*, Yayınlanmamış YLT, Gazi Ü. SBE, Ankara 1984.
- Yağcı, Şerife, “Kılıç”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, C. 4, AKM Yay., Ankara 2004.
- Yavuz, Kemal-Yavuz, Orhan, *Muhibbî Dîvânı Bütün Şiirleri (İnceleme-Tenkitli Metin)-Kânûnî Sultan Süleyman*, C. 1, Türkiye Yazma Eser Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul 2016.
- Yenikale, Ahmet, *Sünbülzâde Vehbî Dîvânı*, Ankara 2017, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56212,sunbulzade-vehbi-divanipdf.pdf?0>, erişim tarihi: 28.12.2020.
- Yılmaz, Kadriye vd., “Kıssa-i Kerb Gâzî ve Hikâye-i Muhammed Hanefî’nin Mensur Bir Nüshası”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 6(4), 2017, s. 2344-2361.
- Yoldaş, Kâzım, *Tutmacı’nın Gül ü Hüsvrev’i (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış DT, İnönü Ü. SBE, Malatya 1998.
- Yüksel, Ahmet-Güven, Okan, “Osmanlı Padişahlarının Keskin bir Hediyesi Olarak Kılıç”, *Tarihe Yön Veren Silah Kılıç*, ed. Tolga Akay-Süleyman Tekir, İdeal Kültür Yay., İstanbul 2019.

Summary

Turks, known as the army-nation, have always been famous for their military abilities on battlefields since their emergence in the history pages. Turks made some warfare tools used in the wars almost as a part of their body, and besides their bravery and heroism on battlefields, they also drawn attention with their skills in using these tools. Even though it has become a cultural and historical motif in the modern age, the sword, which is the most important weapon used on battlefields for centuries, has a special place for Turks. Turks are a community that has been manufacturing swords and using it with dexterity on battlefields since old times. The sword has always been one of the most important warfare tools for them, along with the bow and arrow.

Turks, who used the sword in wartime, sheathed it in times of peace and took pen instead. In this regard, various literary works have been written in an allegorical style to compare pen and sword which, are always the integral parts of the Turkish society. Apart from these works written in divan literature with mesnevi verse style titled “the debate of sword and pen”, it is also seen that the sword takes place in different forms in many poems. In divan poetry, the beauty elements of the beloved are often described by likening them to warfare tools. The sword, which is an important element between lover and beloved in divan literature, appears as a warfare tool in which the beloved’s eyelash and dimple are likened to it. In addition, when divan literature is examined more closely, it is seen that the poets put the sword into their poems with all its details and many varieties. Poets who were conversant with the sword, which was the most important warfare tool of the period they lived, never refrained from using its different types in their poems. When we look at these types of swords mentioned in divan poetry, we come across different sword names such as “Hindî”, “Mısri”, “Dımışkî”, “Kirmani”, “firengî”, “gaddâre”, “meç”, “murassa”, “cevher-dâr”, “belârek”, “zer-nişân”, “siyeh-tab”. These swords, which are included in divan poetry, are generally named based on the place of production, the material of manufacture, the ornaments on them, their shape and sharpness. On the other hand, it is seen that the sword with its different types took place in poems until the 18th century. It can be thought that the invention of firearms in the 18th century and the usage of these weapons in the Ottoman Empire could be considered effective in this situation. As indicated in our study, it is noteworthy that the poets who used sword types in their poems were mostly from the 16th century.

These sword types, which are forgotten nowadays, can be seen clearly in the poems of divan poets. Because not only Turks were an army-nation but also divan poets did not ignore the life around them. Divan literature, in which even the sword can find a place for itself with its different types, is actually a unique treasure for Ottoman historians in this respect. Just as literary researchers need to make use of historical documents and texts, historians may come across some political, social and military information in the literary texts. In this article, it will be examined through the couplets which sword types were reflected to Turkish literature by poets in the Ottoman period and how these poets used these swords in their literal works.